

GÖRME İDRAKİNDE YAKIŞMA VE UYMA

BEĞLÂN BİRAND

KISIM I

A. GİRİŞ

Bu çalışmada basarî idrak sahasındaki yakışma ve uyma meselesi tetkik edilmektedir. Bu hâdiseyle günlük hayatta daima karşılaşılmaktadır. Büroda çalışırken içeri giren bir arkadaşın kıyafetinde nazarı dikkati celbeden; "Bugün ne kadar hoşsun. Bu eşarp bu elbiseye çok uymuş, sana çok yakışmış", dedirten şey, veyahut Beyoğlu caddesinde sinemadan çıkmış akşam yemeğine yetişmek için hızla âşına vitrinlerin önünden geçerken, bir erkek kumaşının üzerine yerleştirilmiş kravatın bir an sizi yoldan alıkoyması, bu çalışmanın mevzuu içine girmektedir.

Nasıl idrak ettiğimiz, ve neyi idrak ettiğimiz meselesi insanlığı daima meşgul etmiş, üzerinde düşündürmüş ilk meselelerden biridir. Ve idrak edilen şeylerin uyandırdıkları hoş veya nâhoş intibalar ve bunların sebepleri çok eski zamanlardan beri düşünürlerin, sanatkârların, estetikçilerin ve bugünlerde de sanayiın en mühim problemi olagelmiştir.

Bu mevzuda şüphesiz en fazla çile dolduranlar sanatkârlardır. Fakat bir sanatkârın bulduğu şey, aynı zamanda yarattığı şeydir, ve ilim adamlarının sanat eserleri karşısındaki ilmi davranışları tabiat karşısındakinden pek farklı değildir. Sanat eserleri karşısında da ilim adamının çözmek mecburiyetinde olduğu meseleler mevcuttur.

Bu çalışmada basarî idrak sahasındaki yakışma ve uyma problemi basit şekiller ve renklerle yapılan tecrübelerle araştırılmıştır. Tecrübeleri yapmak için kullanılan denekler, sanatla ilişkileri olmayan, entelektüel denebilecek bir sınıf arasından seçilmiş, renk ve şekillerle alelâde münasebetleri bulunabilen mütecanis bir gruptu. Bu tecrübeleri umumî olarak üç esas kısımda toplamak mümkündür :

1 — Çalışmanın ilk kısmındaki tecrübeler, renkli kâğıtlar ve renkli

kumaşlar kullanılarak yapılmış olan renk terkiplerinden müteşekkildi.

2 — İkinci kısımda siyah renkli kâğıtlarla hazırlanmış basit şekillerle, beyaz renkli dört esas zemin üzerinde yapılan terkiplerin neticeleri tetkik edilmekteydi.

3 — Son kısımdaki tecrübeler ise, bir evvelki tecrübeye kullanılmış olan şekiller 10 muhtelif renkte hazırlanarak, ve gri bir zemin kullanılarak yapılmaktaydı.

B. RENKLERLE YAPILAN TECRÜBELER

1. Kısa bir tarihçe

Renklerle yapılmış olan ilk tecrübeler renklerin hoşluğu ve nâhoşluğu problemi üzerine tevcih edilmişti. Renkler tabii objelerin, mimarînin, resimlerin ve dahili tefrişatın güzelliğini veya çirkinliğini veren hususiyetler olarak kabul edildiklerinden bu tesirlerin ya renklerin münferit olarak hoşluk veya nâhoşluklarından, veyahut ta terkiplerinin hoşluk veya nâhoşluklarından ileri geldiği kabul edilmekteydi.

Bu mevzuda ilk tecrübe¹, Wundt'un Leipzig'deki laboratuvarında COHN tarafından yapılmıştı (1894). Cohn tecrübelerinde renklerin tonlarının, açıklıklarının ve tokluklarının veyahut muhtelif renk terkiplerinin derecelerine göre hoşluk veya nâhoşluklarının tâyinine çalışmıştı. Tecrübelerini az sayıda bir denek grubuna tatbik etmiş ve neticelerine muhtelif renklere her bir denegın vermiş olduğu derecenin vasatîsini hesaplıyarak varmıştır. Kullanmış bulunduğu 10 renk arasında turuncudan başka her renk bir denek tarafından ya birinci veyahut ta ikinci olarak seçilmiş bulunuyordu. Cohn neticelerini şu şekilde hülâsa etmekteydi :

1 — Aşağı yukarı eşit tokluktaki renkler arasında, hoşluk meselesi şahsî zevklere göre tâyin edilmektedir, yalnız sarı umumiyetle hoş gitmeyen bir renktir.

2 — Tok renkler tok olmayan renklere nisbeten daha fazla tercih edilmektedir.

3 — Renk çiftleri arasında şiddetli kontrastlar daha çok beğenilmektedir.

1 A.R. Chandler, *Beauty and Human Nature* (New York: Appleton-Century-Crofts, Inc., 1934), SS. 72-91.

Bu neticelere tecrübe şartlarının büyük bir tesiri olduğu muhakkaktır. Çünkü denekler, karanlık bir odada hiçbir şey yapmadan oturuyorlar, ve gösterilecek rengi bekliyorlardı, ve daha canlı tembihlerin tercih edilmesi bu şartın tabii bir neticesi olarak kabul edilebilir.

Cohn birkaç denekle Leipzig'de tecrübeler yaparken, JASTROW Chicago'daki "World's Columbian Exposition" u ziyarete gelen kütleleri tecrübeye davet etmiş bulunuyordu. Expositionun Psikoloji Laboratuvarı kısmına bir levha asmış ve bu levhanın üzerine tayfdaki sıralarına göre 12 renk yerleştirmişti. Aynı levhanın alt kısmına da 24 tane renk çifti konulmuş bulunuyordu. Tecrübeye iştirak etmek isteyen şahıslar küçük kartonların üzerine 12 renk arasından en fazla beğendikleri renk ile, renk çiftleri arasından tercih ettikleri terkibi, yaş ve cinsiyetlerini tasrih ederek bildirmekteydiler. Bu suretle, hem yaş hem de diğer bakımlardan son derece gayrimütecanis bu denek grubu tarafından en fazla rey alan tek rengin (mavi) olduğu görülmüştü. (Kırmızı) ile (açık mavi) bunu takip etmekteydiler. Bu grupta en az tercih edilen renk turuncu ve turuncuya yakın sarı ve kırmızılardı. Her 30 erkek denekten onu maviyi, üçü kırmızıyı tercih etmiş; her 30 kadın denekten ise dördü maviyi, beşi kırmızıyı tercih etmiş bulunuyordu.

Renk çiftleri arasında en fazla beğenilenler: Kırmızı - mavi, kırmızı - mor ve mavi - mor'du.

MARGARET WASHBURN de 1911 senesinde renkli kâğıtlar kullanarak 35 denekle münferit renklerin hoşluğu ve nâhoşluğu üzerinde tecrübeler yapmış, ve renklerin açıklıkları ile toklukları değiştikçe tercihde de değişmeler olduğunu görmüştür. Kendisi aynı zamanda renklerin hoşlukları üzerinde saha genişliğinin bir tesiri bulunup bulunmadığını araştırmış ve tok olan renklerin az miktarda, tok olmayan renklerin ise fazla miktarlarda daha çok tercih edildiklerini görmüştür.

1902 de EXNER ilk defa olarak renk grupları arasında en fazla tercih edilenleri araştırdı. Meselâ; kırmızılar arasında en beğenilen kırmızı, v.s.

Tecrübeler neticesinde Young-Helmholtz nazariyesindeki aslî renklere en yakın olanların en fazla tercih edildiklerini bildirmişti.

1909 da MİNOR renklerin tokluğunun beğenilmeleri üzerindeki tesirlerini araştırmış ve fazla tok renklerin orta toklukta veya az toklukta renklere tercih edildiklerini görmüştür. Maamafih, bu neticeler renkten renge ve denekten deneye değiştiklerinden tecrübeci de bunları katî birer netice saymamaktadır.

S. E. Katy ve F. S. Breed (1922), T. R. Garth (1924), G. M. Michaels

(1924) ve F. M. Mercer (1925) de geniş denek grupları üzerinde renk tercihine ait tecrübeler yapmışlardır. Fakat bütün bu tecrübeler kat'i birer neticeye bağlanamamış, bu şekilde yalnız tercih hükümleriyle bu meseleye dair fazla bir şeyler öğrenilememiştir.

1900 senesinde Toronto Üniversitesinde A. KIRSCHMANN renk terkiplerinin hoşluğu meselesi üzerinde etraflı bir araştırma tertiplemiştir. Bu araştırmanın neticeleri BAKER, CHOWN ve BARBER tarafından neşredilmiştir. Baker, araştırmalarını orta açıklıktaki tok renk terkipleri üzerinde yapmış; Chown siyah, beyaz ve grilerle ve yüksek, orta ve az açıklıktaki renk terkipleriyle; Barber de yüksek ve az açıklıktaki renklerin birbirleriyle ve bunların orta açıklıktaki tok renklerle birlikte yaptıkları terkipleri tetkik etmiştir.

Baker tecrübelerinde 24 renk kullanmış bulunuyordu. Tecrübe boyunca bir renk standard olarak alınıyor ve diğer 23 renkle birleştirilerek hangi terkinin en iyi terkip olduğu soruluyordu, ve bu bütün renklerle böylece tekrarlanıyordu. Bu tecrübenin neticeleri son derece karışık ve mudildi. Baker bu neticeleri münhanilerle ifade etmek istemiş, fakat bunda muvaffak olamamıştır. Tecrübelerinde farklar istatistik bakımından bir kıymet ifade etmemektedir. Yalnız verdiği tablolardan hangi renklerin en fazla beğenilen terkiplerde kullanıldıkları görülebilmektedir. Buradan, sarı, yeşilimsi - sarı ve turuncumsu - sarının en çok beğenilen terkiplerde kullanıldığı görülmektedir. Fakat bu tecrübelerden ne dereceye kadar umumî bir neticeye varılabileceği ayrı bir meseledir. Barber'in ve Chown'un tecrübeleri de tetkik edildiği zaman bütün neticelerin gayri muntazam olduğu ve sarıh terkip kanunlarının elde edilemedikleri görülmektedir.

WASHBURN 1921'de renk çiftlerinin hoşluğunun, bunları teşkil eden münferit renklerin hoşluklarıyla olan münasebetlerini tetkik etmiştir. Renklerle renk çiftlerinin hepsi deneklere bir arada verilmemiş, ayrı ayrı verilerek yedi derece üzerinden bunların değerlendirilmeleri istenmiştir. Tecrübelerinin neticesinde Washburn münferit renklerin hoşluklarının renk terkiplerine tesiri bulunduğunu kabul etmiştir. Fakat Washburn'un hülâsa ettiği bu neticenin kat'i bir netice olmadığı yine kendi tecrübelerinde bazı münferit olarak beğenilen iki renkle yapılmış olan terkiplerin hiç kimse tarafından beğenilmemelerinden anlaşılmaktadır.

SCHULTE 1924 senesinde, münferit renk tercihleri ve bunlarla yapılmış üçlü renk terkiplerinin neticelerini mukayese etti. Tecrübelerinde 9 renk kullanmış ve her renk muhtelif pozisyonlarda birer defa

yerleştirilmiştir. Schulte tecrübeleri neticesinde bazı renklerin münferit olarak, bir kısmının ise diğer renklerle birlikte daha çok tercih edildiklerini görmüştür. Neticelerinin en mühim tarafı üçlü renk terkiplerinde pozisyonun tesirinin ehemmiyetidir. Meselâ: beyaz, kırmızı ve mavi terkiibi, beyaz veya kırmızı ortaya yerleştirildiği zaman en fazla tercih edilmesine karşılık, mavi ortaya konulduğu zaman tercihte bir eksilmenin vukubulmasıdır. Bu neticeden dolayı Schulte birbirine yakın yerleştirilmiş renklerin, üçlü terkipte münferit renklerden daha fazla tesirde bulunduğunu kabul etmiştir. Schulte'nin neticeleri Baker'inkilerle karşılaştırıldığı zaman neticelerin tamamıyla farklı olduğu görülmektedir. Birinin tecrübesinde en üst dereceyi almış olan mavi diğerinde en aşağı dereceyi almış bulunmaktadır. Bu tecrübelerin kullandıkları renkli kâğıtlar birbirlerinden biraz farklı bulunmakla beraber, neticelerindeki buna benzer tenakuzlar bu neticelerin giyim, dekorasyon ve resim sanatına tatbikini önlemektedir.

VON ALLESCH renk estetiği üzerinde en etraflı çalışmaları yapmış bulunan bir psikologdur. Berlin Üniversitesinde 1904 senesinde başlamış bulunduğu tecrübelerle 1914 senesine kadar devam etmiş ve ancak 1924 de neticelerini neşretmiştir. Üzerinde çalışmış olduğu meselelerin bir çoğu daha evvelec muhtelif psikologlar tarafından ele alınmış bulunan meselelerdi.

Renklerin hoşluk sırası nedir?

Renk çiftlerinin hoşluk sırası nedir? Renk açıklıklarının ve koyuluklarının renk çiftleri ve münferit renkler üzerindeki tesiri nelerdir?

Von Allesch tecrübelerini son derece dakik bir teknik kullanarak yapmış, âletlerini, metotlarını ve deneklerini, ve deneklerinin yaşayış tarzlarını mütemadiyen değiştirmiştir; fakat bütün bu tedbirlerin beyhude olduğunu ve neticelerin tamamıyla karışık ve belirsiz bulunduğunu görmüştür. Muhtelif renklere ve renk gruplarına karşı davranışlar yalnız bir denekten diğerine geçtikçe değişmemekte, aynı zamanda aynı denekle birkaç hafta sonra tekrarlanan tecrübelerde de büyük değişmeler kaydedilmektedir. Bu suretle Von Allesch; 1. Denekler arasında geniş bir mutabakatsızlığın mevcudiyetini, 2. Bütün deneklerin renk serilerinin her kısmında tenakuza düştüklerini kabul etmiştir.

Baker'in, Schulte'nin ve Von Allesch'in münferit renklerin hoşluğu ve bunların renk terkipleri üzerindeki tesirlerine dair yapmış buldukları tecrübelerin neticeleri birbirini nakzeder bir durum arz etmektedir. Bu sebeple, Von Allesch başta olmak üzere, Chandler, Chown ve saire gibi bu mesele üzerinde durmuş olan birçok araştırmacılar, renklerin

ve renk terkiplerinin tercihlerinde sübjektif bir noktai nazarın mevcut bulunduğunu, ve herkes tarafından tercih edilebilen bir veya birkaç rengin ve renk terkiplerinin mevcudiyetinin mümkün olmadığını ileri sürmüşlerdir.

Uzun bir müddet bir yana bırakılmış olan bu meseleye son senelerde bilhassa İngiliz psikologlarının yeniden el attıkları görülmektedir. Bu mevzuda H. J. EYSENCK'in² ve ondan mülhem olarak G. W. GRANGER'in³ yapmış buldukları tetkiklerden ilerde bahsedilecektir.

İdrakî sahada yakışma ve uymaya ait olan bu çalışmanın renklerle yapılmış olan tecrübeler kısmında bundan evvelki araştırmacıların kullanmış buldukları tecrübe ve tahlil metotlarının kifayetsizliği ve bir netice vermediği gözönünde tutularak renkleri teker teker tetkik etmekten içtinap edilmiş, neticelerin tahlili, renklerin terkiplerindeki münasebetler nazarı itibara alınarak yapılmıştır. Ayrıca, muhtelif tokluklarda ve açıklıklarda, çeşitli tonlarda kromatik renkler, muhtelif açıklıklarda akromatik renklerle birlikte deneklere verilmiş, bu suretle, tecrübe şartlarının mümkün olduğu kadar, günlük hayat şartlarına yaklaştırıldığı kabul edilmiştir.

2. Renklerle yapılan tecrübelerin tertibi

Bu kısımdaki tecrübelerde renkli kâğıt ve renkli kumaştan olmak üzere, birbirinin aynı olarak intihap edilmiş 41 renkten müteşekkil iki çeşit malzeme kullanılmıştır.

Günlük hayatta kromatik ve akromatik renk giyim, dekorasyon, resim ve diğer hususlarda birbirlerinden tefrik edilmeden kullanıldıkları için tecrübelerde 6 griden müteşekkil bir nötr renk serisi ile siyah ve beyaz, diğer renklerle birlikte deneklere verilmiştir. Bu renklerden 24 ü Hering'in renk çarkında mevcut bulunan renklerle karşılaştırılmış, ayrıca bilhassa, giyim ve diğer hususlarda çok popüler olan ve çarkta bulunmayan muhtelif açıklıkta 4 kahverengi, 3 pembe ve 2 bej malzeme serisine ilâve edilmiştir. Kullanılan malzeme hakkında sarih bir fikir verebilmek için bu renkler "The British Colour Council Dictionary of Colours for Interior Decoration, 1949" daki renklerle karşılaştırılarak tekabül ettikleri isimler Türkçede standard karşılıkları bulunmadığı için

2 H.J. Eysenck, "The General Factor in Aesthetic Judgments", **British Journal of Psychology**, 1940, 31, ss. 94-102.

3 G.W. Granger, "An Experimental Study of Colour Harmony", **Journal of General Psychology**, 1955, 52, ss. 21-35.

İngilizce olarak, Appendix'teki tablo A'da* liste hâlinde verilmiştir. Ayrıca, aynı malzeme Munsell sistemiyle de karşılaştırılmış, ve kullanılan renklerin tokluk ve açıklığını bu sistem en ilmi şekilde ifade ettiğinden, beynelmil renk terminolojisinde de anlaşılabilen kesirleri Tablo B'de gösterilmiştir.

Renkli kâğıtlardan müteşekkil malzeme 7×10 cm. büyüklüğünde mustatil kâğıtlardan ibarettir, ve bunlardan 24 ü laboratuarda mevcut bulunan mat Hering kâğıtlarından hazırlanmış, diğerleri aynı büyüklükte resim kâğıtları üzerine sulu boyayla yapılmıştı. Renkli kumaşlarda aynı büyüklükte ve mümkün olduğu kadar kâğıt serisine tekabül eden, ve ellenirken buruşmamaları için karton üzerine yapıştırılmış mat renkte pamuklu veya yünlü kumaş parçalarından teşekkül ediyordu. Bu tecrübeler dört kısma ayrılarak yapılmış bulunmaktadır:

1. 41 renkli kâğıt ve 41 renkli kumaşla ikili renk terkipleri. (20 denekle)
2. 41 renkli kâğıt ve 41 renkli kumaşla üçlü renk terkipleri. (20 denekle)
3. 1 ci kısımdan elde edilen neticelere göre kâğıt malzemeyle hazırlanmış ikili renk terkiplerinin denekler tarafından derecelendirilmeleri. (40 denekle)
4. 2 ci kısımdan elde edilen neticelere göre kâğıt malzeme ile hazırlanmış üçlü renk terkiplerinin derecelendirilmeleri. (40 denekle).

Kâğıtlarla yapılan tecrübeler ayrı bir seansta, yeniden renkli kumaşlarla tekrarlanmakta ve ortalama olarak beher karşılaşma yarımşar saat sürmekteydi. Bütün bu tecrübeler gün ışığında ve pencere yanında yapılmıştı. Malzeme, orta açıklıkta bir griye yaklaşan bejimsi kahverenkli**, normal yükseklikte ve genişlikte, üzerinde çalışması rahat olan bir masa üzerinde, gelişigüzel yayılmış olarak deneklere gösteriliyor ve şöyle bir talimat veriliyordu:

* Yer darlığı dolayısıyla Appendix'teki tablolar bu kitâba ithal edilememiştir. Esas text'in bir nüshası Psikoloji Kütüphanesinde mevcuttur. İstiyenler bu tabloları oradan tetkik edebilirler.

** Tecrübelerle gri, siyah ve beyaz gibi nötr bir zemin kullanılmamasına sebep;

a) verilen malzemelerde bu renklerin mevcut oluşu, dolayısı ile terkiplerde muhtemel tesiri.

b) masanın renginin hem malzemedeki hiçbir renge uymayı, hem de alınmış bir zemin teşkil edişi.

"Burada 41 tane renkli kâğıt (veya kumaş) var. Bunlarla bir çok ikili renk terkibi yapmak mümkündür*. Bu renkleri iyice tetkik ediniz ve bunlarla kendinize hoş görünebilen, beğenebileceğimiz,

a) beş tane ikili renk terkibi yapınız. Ayrıca deneye yapacakları terkiplerde doğru veya yanlış diye bir şeyin mevcut olmadığı, tecrübenin zekâ ve şahsiyetle alakası bulunmadığı söylenmiş, ve tecrübeci tarafından terkiplere hiçbir şekilde müdahale edilmemiştir. Deneyin yapılmış olduğu ikili beş terkip kaydedildikten sonra aynı denekten,

b) hanımlar için beş tane blüz ve etek için renk terkipleri,

c) bir sarışın, bir kumral ve bir esmer hanım için bir çift blüz ve etek terkibi,

d) bir şişman ve bir zayıf hanım için,

e) bir uzun ve bir kısa hanım için, birer çift etek ve blüz terkipleri yapması istenmekteydi. Ve talimatın muhtelif merhaleleri, bir evvelki merhale tamamlandı kaydedildikten ve malzeme yine karıştırılarak deneye iade edildikten sonra verilmekteydi.

Bu tecrübelerle iştirak etmiş olan denekler 22 ilâ 33 yaş arasında, sanatla hususî ilgileri olmayan, psikoloji, fizik, İngiliz filolojisi, iktisat, pedagoji tahsil etmiş veya etmekte bulunan gençlerdi. Bu deneklerin hepsine, tecrübelerle başlamadan evvel, Ishihara Renk Körlüğü⁴ tecrübeleri tatbik edilmiş ve müsbet neticeler alınmıştı. Cinsiyetin muhtemel bir tesiri nazarı itibara alınarak tecrübelerin her kısmında aynı sayıda erkek ve kadın denekler kullanılmış bulunuyordu.

3. T e c r ü b e l e r

a. Birinci serî tecrübelerden elde edilen neticeler:

İkili renk terkipleriyle yapılmış bulunan bu tecrübelerin neticeleri, evvelce de bildirilmiş olduğu gibi, terkiplerindeki hususiyetler tetkik edilerek yapılmaktaydı. Bu suretle, ikili renk terkiplerinin 3 esas grupta toplanabildikleri görülmektedir:

1 — İki kromatik renk kullanılarak yapılan terkipler; 2 C,

$$* \quad \frac{N(N-1)}{2} \quad \frac{41(40)}{2} = 820$$

4 S. Ishihara, *Test for colour-blindness*. Tokyo, 1936.

2 — Bir kromatik ve bir akromatik renk kullanarak yapılan terkipler; A,

3 — İki akromatik renk kullanarak yapılmış olan terkipler; 2 A.

Bu suretle 3 esas grupta toplanabilen bu renk terkiplerinin tahlil edildikleri zaman 10 tâlî grup teşkil ettikleri görülmektedir. Bunlardan altısı iki kromatik renk kullanılarak yapılan terkiplere, ikisi bir kromatik, bir akromatik renkle yapılan terkiplere, ve diğer ikisi de iki akromatik renkle yapılan terkiplere dahil bulunmaktadır.

1 — İki kromatik renkle (2 C) yapılan terkiplerin tahlili :

Bu şekil terkiplerde yakıştırmalar iki türlü olmaktadır:

a) Kullanılan iki rengin aralarındaki fasıla uzun bırakılarak yapılan terkipler. Bunlar beş grupta toplanmaktadır:

i. Birbirini tamamlayan iki kontrast renk kullanılarak yapılmış terkipler: 2CK

Hering'in renk çarkı nazarı itibara alınacak olursa bu terkipler kırmızı, yeşil gibi karşıt renkler kullanılarak yapılmış terkiplerdir.

ii. Hafif bir kontrasttan faydalanarak iki ara kromatik rengin açıklık esasına göre kullanılması: 2CR_(aç⇒)K

iii. Bir aslî renk bir ara renkle birleştirilerek meydana getirilen kontrast: 2C_(asta)K

iv. İki komşu aslî rengin açıklık müsavatına göre birleştirilmesi: 2C_(Yaç⇒)

v. İki kromatik rengin yalnız açıklık esasına göre birleştirilmesi. Bu şekil terkiplere tecrübelerde çok nadir rastlanmaktaydı: 2CK₃

b) Herhangi bir rengin bir veya iki fasıla yakınındaki renkler kullanılarak yapılan terkipler: 2Cg

2 — Bir akromatik ve bir kromatik renk kullanarak yapılan terkipler: (A)

Bu şekildeki terkipler tabii olarak yalnız açıklık esasına dayanılarak yapıldıklarından bunları iki grupta toplamak mümkün olmuştur.

a) Açıklık kontrastı elde etmek için bir kromatik renkle bir akromatik rengin birleştirilmesi: AK

b) Açıklık gradasyonuna dayanarak bir kromatik renkle bir akromatik rengin birleştirilmesi: Ag

3 — İki akromatik renk kullanılarak yapılan terkipler: (2 A)

Bu terkiplerde açıklık esası göz önünde tutularak yapılmaktaydı.

a) Açıklık kontrastı elde etmek için iki akromatik rengin birleştirilmesi: 2AK

b) Açıklık gradasyonuna dayanarak iki akromatik rengin birleştirilmesi: 2Ag

İkili hoş renk terkipleri ile etek-blüz yapılmış olan terkiplerin 20 denekle kâğıt ve kumaş malzeme kullanılarak alman neticeleri Tablo I de yüzde olarak gösterilmektedir.

Bu tablodan görüleceği gibi, iki kromatik renkle yapılmış olan terkipler (2C) tahlil edildikleri zaman altı muhtelif gruba ayrılmakla beraber, aslında büyük bir ekseriyetin iki grup etrafında toplanmış oldukları görülmektedir. Bunlar:

a. İki kromatik renk kontrastı: 2CK

b. İki kromatik renk gradasyonlarıdır: 2Cg

İki kromatik renk kullanarak yapılmış olan bu terkiplerde, 2Cg grubu, yâni iki kromatik renk yanyana kullanılarak yapılmış olan terkiplerin, diğer kontrast terkiplerine nazaran daha fazla bir frekans gösterdiği görülmektedir.

Fakat umumî olarak tabloya bakıldığı zaman, bütün hallerde en yüksek frekansın, bir kromatik renk ve bir akromatik renk kullanarak yapılmış olan açıklık kontrastı terkiplerinde, bulunduğu görülmektedir. Sadece, açıklık kontrastı kullanarak denekler, kolaylıkla yakışan bir terkip elde etmekteydiler.

İki akromatik renk kullanarak yapılmış olan terkipler, umumiyetle az bulunmakla beraber, burada da açıklık kontrastı, gradasyona nisbeten daha fazla kullanılmaktaydı.

İkili hoş renk terkipleriyle, etek ve blüz için yapılmış olan terkiplerin neticeleri arasında hiç bir fark mevcut olmayıp, hem kadın hem de erkek denekler bir hal müstesna diğer yedi halde, bütün tabloda daima aynı neticeleri vermişlerdir. Bu müstesna hal, kadın deneklerin kâğıtlarla hoş-renk terkiplerinde görülmüş, bu denekler yalnız burada kontrast renkleri yakm renklere tercih etmişlerdir. Fakat aynı denekler

TABLO I
BİRİNCİ SERİ TECRÜBELERİN NETİCELERİ (DENEK GRUBU: I)

	10 (E)						10 (K)						Umumi	
	% Kâğıt		% kumas		% Kumas		% Kâğıt		% Kâğıt		Vasati		Etek	Bluz
	Hos Terkip	Etek Bluz	Hos Terkip	Etek Bluz	Hos Terkip	Etek Bluz	Hos Terkip	Etek Bluz	Hos terkip	Vasati	Vasati			
2CK	16	10	4	10	18	8	20	4	4	14.5	10.5	12.50		
2CG	26	20	26	20	28	14	12	24	23	19.5	21.25			
2CR ₍₂₉₌₎ K	2		4		2		6		3	1.50				
2C _(23 t₂) K			2				4		2					
2CK ₃	2	2	8	6	2				3	2	2.50			
2C(Y24(=))			2						0.5					
2C	46	32	46	35	50	22	42	38	45	32	39			
AK	30	34	32	32	36	42	40	42	34.5	37.5	36			
AG	22	14	14	16	10	22	16	12	15.5	16	16			
A	52	46	46	48	46	64	56	54	50	53	51.7			
2AK	2	12	6	10	4	12		8	8	10.5	7			
2AG		8	2			2	2		1	4	2.50			
2A	2	20	8	16	4	14	2	8	4	14	9			
	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100			

etek-blüz terkinbinde diğler bütün hallerde olduğu gibi iki kromatik renk kullandıkları zaman yakın renklerle terkipler yapmış bulunuyorlardı.

TABLO Ia

İKİLİ RENK TERKİPLERİNDE EN FAZLA FREKANS GÖSTEREN
GRUPLAR

		10 (E)		10 (K)		Yekûn	%
		Kâğıt %	Kumaş %	Kâğıt %	Kumaş %		
2C							39
1	2Cg	23	24	21	18	86	
2	2CK	13	7	13	17	50	
A							52
1	AK	32	32	39	41	144	
2	Ag	18	15	17	13	63	
2A							9
1	2AK	7	7	8	4	26	
							100

Tablo Ia'da, bir evvelki tablodan elde edilmiş neticeler daha hülâsa edilmiş bir şekilde gösterilmektedir. Hoş renk terkipleriyle, etek-blüz için yapılmış olan terkiplerde hiçbir fark görülmediği için, bu iki sütundaki neticeler, bu tabloda birleştirilmiştir. Bu iki tablodan da görülmekte olduğu gibi:

- Esas gruplar arasında en yüksek frekansa bir akromatik ve bir kromatik renk kullanarak yapılmış olan terkiplerde rastlanmaktadır: A
- Esas gruplar arasında iki kromatik renk kullanarak yapılmış olan terkipler ikinci derecede kullanılmıştır: 2C
- Bütün tâli gruplar içinde en yüksek frekansa bir kromatik renk ve bir akromatik renk kullanarak yapılmış açıklık kontrastı veren terkiplerde rastlanmaktadır: AK
- İkinci derecede yüksek frekans, iki yakın kromatik renk kullanarak yapılmış olan terkiplerdedir. 2Cg
- Deneklerin en az kullandıkları terkip, iki kromatik renkle yapılmış olan tâli terkipler bir yana bırakılacak olursa, iki yakın açıklıkta akromatik renk kullanarak yapılmış olan terkiplerdir.

Tecrübelerin bu kısmında, deneklerden ilk önce hiçbir objeye bağlanmadan sadece önlerindeki renkleri kullanarak ikili hoş renk terkipleri yapmaları istenmişti. Yine aynı deneklerden, renk ve biçim tasrih etmeden herhangi bir kadın için etek ve blüz tercihleri yapmaları istendiği zaman, elde edilen neticeler aynı olmaktadır. Ve bütün bu denekler :

1. En fazla açıklık kontrastını

TABLO I c
“ETEK - BLÜZ” TERKİPLERİNDE EN FAZLA FREKANS
GÖSTEREN GRUPLAR

	10 (E)		10 (K)	
	Ká	Ku	Ká	Ku
Esmer	AK	AK	AK	AK
Sarışın	AK	AK	AK	AK
	2CK			2Cg
Kumral	AK	2Cg	AK	AK
Şişman	AK	AK	AK	AK
	2AK	Ag	2AK	
Zayıf	2Cg	AK	AK	AK
			2Cg	2Cg
Uzun	AK	AK	AK	2CK
	2CK		2Cg	
	Ag			
Kısa	AK	AK	AK	AK
	2AK		2AK	2Cg

2. İkinci derecede de kromatik renk gradasyonunu tercih etmekteydiler.

Bu seri tecrübelerin geri kalan kısmında deneklerden muhtelif tip-te kadınlara göre etek ve blüz terkipleri yapmaları istenmekteydi.

Tablo (I C) de görüldüğü gibi denekler, sarışın, esmer, kumral, şişman, zayıf, uzun ve kısa kadınlar için birer çift etek ve blüz rengi tercih etmişlerdi.

Deneklerin bu serideki terkiplerinde de erkek ve kadın denekler arasında büyük bir farklılaşma görülmemekte, en yüksek frekansa bütün gruplar arasında kromatik ve akromatik renklerle yapılmış kontrast-

larda rastlanmaktadır, (AK). İki hal müstesna olmak üzere, diğer bütün hallerde bu terkip daha hususileştirilmiş olan bu tecrübelerde bütün diğer terkiplere tercih edilmiştir. (43%)

Denekler, esmer, sarışın ve kumral'lar için yaptıkları terkiplerde de çok büyük farklılaşmalar göstermemişler, AK ya başlı veya bazan 2CE, 2CK veya AE ile bir arada frekans göstermiştir.

Şişman ve kısa şahıslar için istenen terkipler, aynı şekilde neticeler vermiştir. Bu tip gruplarda da bilhassa iki akromatik renk kullanarak yapılmış olan terkiplere rastlanmıştır. Kısa boylu olan şahıslar ekseriya şişman oldukları için bu iki grup arasında denekler tarafından bir tefrik yapılmamış ve bütün denekler, kâğıt ve kumaşla yaptıkları renk terkiplerinde, ya iki nötr renk veya bir nötr ve bir kromatik renk terkiplerini tercih etmişlerdir.

Zayıf ve uzun tipler için elde edilen neticelerde bu iki hâlin müşterek kabul edildiğini göstermektedir. Denekler bu gruplarda, erkeklerin kumaşlarla yaptıkları terkipler müstesna, diğer bütün hallerde AK nin yanı sıra, şişman ve kısalar için terkiplerin aksine olarak, iki kromatik renkli terkipler, bilhassa gradasyon kullanmışlardır. Kadın denekler, kumaşlarla yaptıkları bu kısım terkiplerde AK az miktarda kullanmışlar, burada bilhassa iki kromatik renk kontrastı en frekant olarak kullanılmış bulunmaktadır.

Tecrübelerin bu kısmında giyimde renk terkiplerine giyecek insanın renginden ziyade hacminin tesir ettiği müşahede edilmektedir.

Giyecek insanın rengine göre herhangi bir rengi seçerek akromatik bir renkle terkip yapmanın mükemmel bir netice verebildiği, fakat hacim ve büyüklük nazarı itibara alındığı zaman, seçilen renkler kadar ve belki onlardan fazla terkiplerin ehemmiyet kesbettiği görülmektedir.

Böylece;

1. Renk terkipleri hususî hallere tatbik edildikleri zaman, bir evvelki kısımda en fazla frekans göstermiş bulunan (AK) terkinin, daha da fazla frekans göstermiş olduğu görülmektedir. Bu netice, bize deneklerin günlük hayatlarında ve bilhassa giyimde alışmış buldukları yakıştırma terkiplerinin, tecrübelerin ilk kısmında olduğu gibi, mücerret tercihlerinde de rol oynamış bulunduğunu göstermektedir.

2. Etek ve blüz için yapılmış olan renk terkiplerinde, kullanacak şahsın renginin terkinin mahiyetine tesiri olmadığı görülmektedir. Bu fasılda, münferit renk tonlarının rol oynamış buldukları muhtemeldir.

3. Deneklerin etek-blûz terkiplerinde kullanacak şahsın biçiminin tesiri bulunduğu görülmüştür. Denekler;

a) Şişmanlarla kısa boylulara aşağı yukarı aynı çeşit terkipler yapılmışlar ve bilhassa iki nötr veya bir nötr, bir kromatik renkli terkipler kullanmışlardır.

b) Zayıflarla uzun boylular için yapılmış olan terkiplerde aşağı yukarı aynı neticeyi vermiş, ve bu gruplarda daha fazla miktarda iki kromatik renkle yapılmış olan terkiplere rastlanmıştır. Bilhassa kadın denekler, uzun boylular için kromatik renk kontrastı veren terkipleri ilk defa fazla miktarda bu kısımda kullanmışlardır.

b. İkinci seri tecrübelerden elde edilen neticeler :

Renklerle yapılmış olan tecrübelerin ikinci kısmını üç renkle yapılan terkipler teşkil etmekteydi. Bu seri tecrübelerde, bir evvelki tecrübelerde verilmiş bulunan tâlimatın aynı kullanılmaktaydı. Yalnız, deneklerden etek-blûz terkiplerinde bunlara ilâveten bir de eşarp seçmeleri istenmişti. Bu grupta tecrübeye iştirak etmiş bulunan denekler de bir evvelki seride tecrübelere iştirak etmiş 10 erkek ve 10 kadından müteşekkil 20 kişilik denek grubuydu. Bu tecrübelerin neticeleri gözden geçirildiği zaman bunların 4 kısımda toplandığı görülmektedir:

1. Üç kromatik renk kullanarak yapılmış olan terkipler: 3C,
2. İki kromatik renk ve bir akromatik renk kullanarak yapılmış olan terkipler: 2CA,
3. İki akromatik bir kromatik renk kullanarak yapılmış olan terkipler: 2AC,
4. Üç akromatik renk kullanarak yapılmış olan terkipler: 3A.

Bu esas terkiplerin teşkil ettikleri tâlî grupların 26 çeşit olduğu görülmektedir.

Üç kromatik renk (3C) kullanılarak yapılmış olan terkipler dört grupta toplanmaktaydı. Bunlardan en frekansı bâriz bir kontrastla birlikte kullanılan gradasyonu: $3C_{(K_1+K_2)}$

İkinci derecede frekant olan grubu üç yakın kromatik renkle yapılmış olan terkipler teşkil ediyordu: (3Cg)

İki kromatik renk ve bir akromatik renkle (2CA) yapılmış olan terkipleri dikkatli bir tahlilden geçirdikten sonra 15 grupta toplamak mümkün olmaktadır. Bunların bir kısmı iki kromatik renkle yapılmış olan

ve tecrübelerin birinci kısmında etraflıca anlatılmış bulunan muhtelif kontrast terkipleri idi. Diğer bir kısmı da muhtelif şekilde gradasyonun hâkim bulunduğu terkiplerdi.

İki akromatik ve bir kromatik renkle (2AC) yapılmış olan terkipler bazı hallerde kontrastın ve bazan da gradasyonun bâriz olduğu altı gruba ayrılmaktaydı.

Üç akromatik renk (3A) kullanarak yapılmış olan terkipler ise sadece gradasyon esasına dayanarak yapılmışlardı ve tecrübe boyunca çok az kullanılan bir grup teşkil etmekteydiler.

Tablo II'de 3 lü hoş renk terkipleriyle, etek-blüz-eşarp terkiplerinden elde edilmiş neticeler yüzde olarak gösterilmiştir. Bu tablodan da görüleceği gibi, 4 umumî grup arasında en yüksek frekansa 15 değişik terkip gruplarına ayrılmış bulunan 2 kromatik renk ve bir akromatik renkle yapılmış terkiplerde rastlanmaktadır. İkinci yüksek frekanslı terkipler, üç kromatik renkle yapılmış olan terkiplerdir. Umumî gruplar arasında sadece bir tâlî gruba sahip bulunan üç akromatik renkle yapılan terkipler en az kullanılmış olan terkiplerdir.

Kadın ve erkek deneklerin kâğıt ve kumaş malzeme kullanarak yapmış oldukları hoş renk terkipleriyle, etek, blüz ve eşarp terkiplerinden elde edilmiş bulunan neticeler, ehemmiyetsiz birkaç inhiraf müstesna, aynıdır.

Umumî gruplarda, yukarda da söylemiş olduğumuz gibi en fazla frekansa 2 kromatik ve bir akromatik renkle yapılmış olan terkiplerde rastlanmaktadır, (2CA). Yalnız, kâğıtlarla yapılmış olan hoş renk terkiplerinde hem erkek ve hem kadın denekler üç kromatik renkle yapılmış terkiplerde ehemmiyetsiz bir fazlalık göstermektedirler. (3C)

Umumî gruplara dahil terkip neveleri ayrı ayrı tetkik edildiği zaman, üç kromatik renkle yapılan ve bâriz bir renk kontrastının mevcut olduğu (3C ($K_1 + G_2$)) terkinin hem umumî vasatide ve hem de tecrübelerin muhtelif fasıllarında denekler tarafından en fazla kullanılmış terkip olduğu görülmektedir (63 %).

Bunu takiben bilhassa etek-blüz ve eşarp kompozisyonlarında iki kontrast akromatik renk ile, bir açıklık kontrastı yapan kromatik renk terkipleri (2 AKCK); ve iki yakın kromatik renk ile bir açıklık kontrastı yapan akromatik renk terkipleri (2 CgAK) gelmektedir.

Bu terkiplerden başka üç yakın kromatik renkle yapılmış terkiplerle (3Cg), iki kromatik kontrast renk ve bir akromatik kontrast renkle

yapılmış terkipler de (2 CKAK), denekler tarafından diğer terkiplere nazaran bir hayli kullanılmıştır. (12% ve 10%)

Tablodan, bu sayılan beş tâli grubun en fazla kullanılan üçlü renk terkiplerinde esas olduğu, diğer 21 grubun frekanslarının nisbeten aşağı olup, bazı hallerde yüzde birden daha da aşağıya düştüğü görülmektedir.

Tecrübelerin bu ikinci kısmında deneklerden ilk önce hiçbir objeye bağlanmadan sadece önlerindeki renkleri kullanarak üçlü hoş renk terkipleri yapmaları istenmekteydi. Yine aynı deneklerden, renk ve biçim tasrih etmeden herhangi bir kadın için etek-blüz ve eşarp terkipleri yapmaları istendiği zaman elde edilen neticelerin aynı olduğu görülmektedir. Bu suretle üçlü renk terkiplerinde deneklerin:

1. İki kromatik yakın rengin birlikte meydana getirdikleri kromatik renk kontrastlarını, $3C_{(K_1+K_2)}$, ve
2. İki akromatik ve bir kromatik renkle açıklık kontrastı yapan terkipleri (2AKCK) en fazla tercih ettikleri ve bunları müteakiben,
3. İki kromatik veya üç kromatik renkle yapılan gradasyonları tercih ettikleri söylenebilir. (2CgAK veya 3Cg)

Renklerle yapılan üçlü terkiplerin son kısmında, deneklerden bir evvelki seri tecrübelerde olduğu gibi, esmer, sarışın, kumral, uzun, kısa, şişman ve zayıf hanımlar için birer etek-blüz ve eşarp terkipleri yapmaları istenmekteydi.

Bu suretle, tecrübelerin bu kısmında deneklerin daha hususî hallere göre terkipler yapmaları icap etmekteydi. Bu kısımdaki tecrübelerin umumî vasatîsi gözden geçirildiği zaman, (Tablo IIc), en büyük frekansın aynı tecrübelerin, evvelki kısmında olduğu gibi iki kromatik ve bir bir akromatik renk kullanarak yapılmış olan terkiplerde (2CA), ikinci derecede frekansın da, bu sefer, iki akromatik ve bir kromatik renkle yapılmış olan terkiplerde bulunduğu görülmüştür, (2AC). Günlük hayatta, ekseriya nötr bir zemin üzerine bir veya iki kromatik renk kullanılarak yapılan kıyafetler daha çok kullanılmaktadır, ve deneklerin, tecrübelerin bu kısımdaki yakıştırmalarda, bilhassa bu usulü tatbik ettikleri görülmektedir.

Tecrübelerin bu kısmında umumî neticede görülen bu farkla birlikte muhtelif kısımlarda da birtakım farklılaşmalar bulunduğu görülmüştür. Bazı hususî şartlara tâbi bu üçlü terkiplerde erkek denekler kadim deneklere nazaran biraz daha fazla kromatik rengi havi terkip-

TABLE II c
 "ETEK - BLÜZ - EŞARP" TERKİPLERİNDE EN FAZLA
 FREKANS GÖSTEREN GRUPLAR

	10 (E) Kâğıt	Kumaş	10 (K) Kâğıt	Kumaş
Esmer	$\frac{2CA}{3CG}$ $\frac{3CA}{3CA(K_1+G_2)}$	$\frac{2CA}{3C(K_1+S_2)}$	$\frac{2AC}{3C(K_1+S_2)}$ 2AKCK	$\frac{2A_1}{2AKCK}$ 2CGAK
Sarışın	$\frac{3C}{3C(K_1+S_2)}$ 2CGAK	$\frac{2CA}{2AKCK}$ 3AG	$\frac{2AC}{2AKCK}$	$\frac{2CA}{3C(K_1+S_2)}$ 2CGAK
Kumral	$\frac{2CA}{2AKCK}$	$\frac{2CA}{3CG}$	$\frac{3C}{2CA}$ $\frac{2CA}{3C(K_1+S_2)}$ 2CGAK	$\frac{3C}{3C(K_1+S_2)}$
Şişman	$\frac{2AC}{2AKCK}$ 2AGCK	$\frac{2AC}{2AKCK}$ 3CG	$\frac{2AC}{2AKCK}$ 2AGCK 2AGCG	$\frac{2AC}{2AKCK}$
Zayıf	$\frac{2AC}{2CKAK}$	$\frac{2CA}{3C(K_1+S_2)}$ 2CKAK	$\frac{3C}{3C(K_1+S_2)}$	$\frac{2CA}{3C(K_1+S_2)}$
Uzun	$\frac{2CA}{2AC}$ 2CKAK 2AKCK	$\frac{2AC}{2AKCK}$	$\frac{3C}{2CGAK}$	$\frac{3C}{2CA}$ $\frac{3C}{3C(S_1+K_2)}$ 2CGAK
Kısa	$\frac{2CA}{3C(K_1+S_2)}$	$\frac{2CA}{2CEAK}$ 2AKCK	$\frac{2AC}{2AKCK}$ 2AECK	$\frac{2AC}{2AKCK}$
Umumi Netice	2AC %41 3C %32 2CA %29	3C %36 2CA %34 2AC %31	2CA %40 2AC %35 3C %20	2CA %42 2AC %27 3C %26

ler yapmışlardır. (2CA ve 3C % 71.4; 2AC % 28.6) Kadın denekler ise kromatik rengin veya akromatik rengin fazla kullanıldığı terkipleri aynı miktarda kullanmışlardır. (3C ve 2CA %50; 2AC %50)

Esmer, sarışın ve kumrallar için yapılmış terkiplerde, her iki grupta da büyük farklar görülmektedir.

Umumiyetle, üç kromatik renk kullanarak yapılan kontrastlarla, (3C (K_1+G_2)), iki akromatik ve bir kromatik renk kullanarak yapılan kontrastlar (2AKCK), ve iki yakın kromatik renk ile, bir akromatik rengin açıklık kontrastı (2CgAK), en fazla rastlanan terkip nevileridir. Yalnız burada, ekseriya fazla miktarda kromatik renk kullanarak terkipler yapmış olan erkeklerin, sarışın hanımlar için yaptıkları terkiplerde akromatik renk gradasyonunu kullanmaları enteresandır. Saç ve ten renginin ilk defa bu terkiplerde bir tesiri olduğu görülmektedir ve denekler bu şartlar altında azamî kontrastla rengi barizleştirmek istemektedirler.

Şişman hanımlar için yapılan terkiplerde her iki grup denekler de iki akromatik ve bir kromatik renk kullanarak terkipler yapmışlardır (2AC). Umumî neticelerde bütün gruplar arasında en fazla mutabakata bu kısımda rastlanmış, denekler nötr renkleri tercih ederek terkipler yapmışlardır.

Kısa boylular için yapılan terkiplere gelince, kadın deneklerin umumiyetle burada da şişman deneklerde kullandıkları tipte terkipler kullandıkları, erkek deneklerin ise, fazla miktarda kromatik renkli terkipler yaptıkları görülmektedir.

Zayıf ve uzunlar için yapılan terkiplerde kadın ve erkek denekler üç veya iki kromatik renkle yapılan ve kontrast gösteren terkipleri, umumiyetle, daha fazla tercih etmişlerdir.

Tecribelerin bu kısmında da bu suretle;

1. Tercihler hususî hallere tatbik edildiği zaman, pratik hayatta olduğu gibi, nötr renklerin ve bunlar kullanılarak yapılan terkiplerin daha fazla tercih edildiği,

2. Terkip yapılacak şahıs tiplerinin renginin terkiplerde çok mühim rol oynamadığı, sadece bir halde (sarışınlar) ve erkeklerin renk üzerinde durdukları.

3. Hacmin, terkiplerde, bundan evvelki kısımda olduğu gibi, daha mühim rolü bulunduğu görülmüştür.

C. ÜÇÜNCÜ SERİ TECRÜBELERDEN ELDE EDİLEN NETİCELER

Yirmi denekle yapılmış olan renk terkipleri tecrübelerinin birinci ve ikinci kısmında elde edilen neticelerin bir hayli istikrarlı olduğu görülmektedir. Üçüncü ve dördüncü seri tecrübeler, bu neticelere dayanarak ve bu neticelerin güvenilirliğini daha derinden ölçebilmek için ter-
tip edilmiştir.

Bilindiği gibi, birinci ve ikinci seri tecrübelerde deneklerden kendilerine verilmiş olan renkli malzemedan, birtakım şartlara göre, hoş-
larına giden ikili ve üçlü renk terkipleri yapmaları istenmekteydi. Bi-
rinci kısımdaki tecrübelerin neticesinde terkiplerin 10 grupta toplana-
bildiği görülmüştü. Bu neticelere dayanarak, ve deneklerin yapmış bu-
lundukları terkipler arasından tesadüfi seçme yaparak, her grup için
üç renk terkip hazırlanmıştır. Yalnız sonuncu grupta, (aynı açıklıkta
iki esas renkle yapılan terkip, $2C_{(y_{a\phi=})}$), sadece iki terkip yapmak müm-
kün olduğundan, (malzeme) bu suretle 29 çift renkten müteşekkil ve
7×10 cm. büyüklüğünde yanyana yapıştırılmış iki mustatil kâğıtla hazırlanmış bulunuyordu. (Bak. Appendix: Tablo C). Tecrübeler, gün ışığında ve pencere yanındaki diğer tecrübelerin yapılmış olduğu masa üzerinde malzeme rastgele bir sırayla dizilerek deneklere gösterilmiştir. Bundan sonra deneklerden bu verilen renk çiftleri arasından en fazla beğendikleri ilk beş çifti seçmeleri ve bunları da birinciden başlayarak beşe kadar tercih sıralarına göre dizmeleri istenmekteydi. Denek, neticeden tam mânasiyle memnun olduğunu beyan ettikten sonra, beş çift renk terki-
bi serinde çıkarılıyor, ve denekten en az tercih ettiği beş çifti seçmesi ve birinciden beşinciye kadar dizmesi isteniyordu. Bu beş çift de seriden çıkarıldıktan sonra, denekten, ikinci derecede tercih ettiği beş çifti seçmesi ve bunları da birinciden beşinciye kadar dizmesi isteniyordu. Ve bu şekilde 29 çiftten ibaret malzeme dereceleninceye kadar tecrübeye devam ediliyordu.

Üçüncü ve dördüncü seri tecrübeler birinci grup 20 denekle yapıldıktan sonra, bu gruba tamamiyle uyan bir ikinci grup (20) denekle de tekrarlanmış, ve bu 40 denekten müteşekkil iki grubun neticeleri birbirleriyle karşılaştırılmıştır.

Tecrübelerin neticelerini tetkik etmek için, birinci seri tecrübeye frekansı en fazla olan gruptan başlayarak en az frekans göstermiş olan gruba kadar, terkip grupları bir derece sırasına göre dizilmiştir. İki terkip grubunun aynı derecede frekansa sahip buldukları nazarı itibara

TABLO III
ÜÇÜNCÜ SERİ TECRÜBELERDEN DÖRT DENEK GRUBUNDA ELDE EDİLEN NETİCELER

	E I		K I		EK I		E II		K II		EK II	
	D	D ²	D	D ²	D	D ²	D	D ²	D	D ²	D	D ²
AK	1	3.0	2.5	6.3	2.7	7.3	3.2	10.2	2.4	5.8	2.8	7.8
2CG	2	3.6	2.5	6.3	3.0	9.0	3.0	9.0	2.5	6.3	2.7	7.3
AG	3	2.6	2.5	6.3	2.5	6.3	2.6	6.8	2.0	4.0	2.3	5.3
2CK	4	2.2	2.2	4.8	2.2	4.8	2.1	4.4	2.0	4.0	2.0	4.0
2AK	5	1.9	2.0	4.0	2.0	4.0	1.9	3.6	2.9	8.4	2.4	5.8
2AG } 2CK }	6	2.2	1.7	2.8	2.0	4.0	2.1	4.4	1.9	3.6	2.0	4.0
2CR (a ₅)	7	2.5	2.3	5.3	2.4	5.8	2.7	7.2	1.3	1.7	2.0	4.0
2C (a ₅ + a ₄)	8	2.9	1.8	3.2	2.3	5.3	3.5	12.2	2.0	4.0	2.7	7.3
2C (Ya ₅)	9	2.5	1.5	2.3	2.0	4.0	1.7	2.9	1.3	1.7	1.5	2.3
ED ²		62.9		41.3		50.5		60.7		39.5		47.8
		P = .62 S.D. = .35 C.R. = 1.80 P = .10	P = .75 S.D. = .35 C.R. = 2.20 P = .05	P = .70 S.D. = .35 C.R. = 2.0 P = .05	P = .64 S.D. = .35 C.R. = 1.8 P = .10	P = .76 S.D. = .35 C.R. = 2.20 P = .05	P = .71 S.D. = .35 C.R. = 2.0 P = .05					

alınarak, bunlara aynı derece verilmiş bu suretle 9 derecelik bir seri meydana getirilmiş bulunuyordu. Tecrübeler yapılırken her grup için üçer terkiplik malzeme kullanıldığı daha evvelce bildirilmişti. Her gruptaki bu üçer terkiplik malzemeye hep birlikte o grubun derecesi verilmekteydi. Şöyle ki, AK grubunda kullanılmış olan (P_1+Si ; $M_{13}+G_6$; T_3+G_1) rin herbiri birinci dereceye sahiptirler. Bundan sonra, deneklerin vermiş buldukları dereceye göre malzeme sıralanmakta, ve birinci seri tecrübenin neticelerine göre, her denegin her terkipte ne kadar inhiraf göstermiş bulunduğu tesbit edilmekteydi. Bütün deneklerin neticelerini gösteren bu derece farklılaşmaları Appendixteki Tablo IIIa ve Tablo IIIb'den etraflıca tetkik edilebilir.

Tablo III de bu serideki tecrübelerin, birinci seri tecrübelerle münasebeti derece-farkı korelasyonuna (rank-difference correlation) göre hesaplanarak gösterilmiştir. Birinci ve ikinci grup erkek ve kadın deneklerin rho-korelasyon emsallerinin (coefficient) bu derece az popülasyonla yapılan bu tecrübelerle göre son derece yüksek olduğu görülmektedir. Tecrübelerin güvenilirliğini daha fazla kontrol edebilmek için rho-emsaline göre kritik nisbetleri hesaplamış, ve elde edilen neticenin ne dereceye kadar güvenilir netice olduğu Fisher'in T-tablosuna bakarak tâyin edilmiştir. Tablodan da görüleceği gibi, Birinci ve İkinci grup deneklerin umumî neticeleri %5 bir probabilitate nisbeti vermiştir. Bu şekilde, az bir popülasyonla, ve nisbeten kaba bir malzemeyle yapılmış olan bu tecrübeler sonunda elde edilmiş olan bu netice fevkalâde yüksek bir netice sayılabilir. Her iki gruptaki erkek deneklerden alınan neticeler, kadın deneklerden alınan neticelere nisbeten biraz daha düşük olmakla beraber, ehemmiyetli bir farklılaşma göstermemektedir.

Bu suretle, bu üçüncü seri tecrübeler, birinci seri tecrübelerden elde edilmiş olan neticelerin, bu tecrübi şartlar içinde güvenilir neticeler olduğunu ispat etmektedir.

d. Dördüncü seri tecrübelerden elde edilen neticeler :

1 — Birinci Kısım :

Dördüncü seri tecrübelerin birinci kısmı ikinci seri tecrübelerin neticelerini kontrol etmek maksadiyle yapılmıştır. İkinci seri tecrübelerin neticesinde üçlü renk terkiplerinin 26 muhtelif grupta toplandığı görülmüştü. Bütün bu grupların bu dördüncü seri tecrübelerle ithalinin tecrübe şartlarını güçleştireceği nazarı itibara alınarak, en fazla frekans gösteren ilk beş grupla, en az frekans gösteren son beş gruptan müteşek-

TABLO IV

DÖRDÜNCÜ SERİ TECRÜBELERDEN DÖRT DENEK GRUBUNDA ELDE EDİLEN NETİCELER

	E _I		K _I		EK _I av		F _{II}		K _{II}		EK _{II} av	
	D	D ²	D	D ²	D	O ²	D	D ²	D	D ²	D	D ²
1	2.75	7.56	2.30	5.29	2.52	6.35	2.65	7.02	3.60	12.96	3.12	9.73
2	3.25	10.46	2.35	5.52	2.80	7.84	2.65	7.02	3.20	10.24	2.92	8.53
3	2.25	5.06	2.25	5.06	2.25	5.06	2.80	7.84	2.60	6.76	2.70	7.92
4	2.25	5.06	2.05	4.25	2.15	4.62	1.90	3.61	2.30	5.29	2.10	4.41
5	1.75	3.07	1.20	1.44	1.47	2.16	1.70	2.89	1.80	3.24	1.75	3.07
6	2.05	4.25	1.80	3.24	1.92	3.68	1.70	2.89	1.90	3.61	1.80	3.24
7	1.97	2.86	1.49	2.24	1.75	3.03	2.00	4.00	1.77	3.13	1.88	3.53
ED ²		38.32		27.04		32.74		35.27		45.23		40.43
	P = .77 S.D = .35 C.R = 2.20 P = .05		P = .84 S.D = .35 C.R = 2.40 P = .05		P = .80 S.D = .35 C.R = 2.30 P = .05		P = .79 S.D = .35 C.R = 2.26 P = .05		P = .73 S.D = .35 C.R = 2.09 P = .05		P = .76 S.D = .35 C.R = 2.17 P = .05	

kiş 10 grupluk bir seri yine aynı büyüklükteki kâğıtlar yan yana yapıştırılarak ve deneklerin yapmış oldukları terkiplerden tesadüfî bir şekilde ikişer tane seçilerek hazırlanmıştır. (Appendix; Tablo D). Bu suretle üçlü 20 terkipten müteşekkil malzeme, bir önceki seride olduğu gibi, yine masa üzerinde ve rastgele bir sırayla dizilmiş ve deneklerden en fazla beğendikleri beş terkibi geçerek bunları birinciden beşinciye kadar dizmeleri istenmiştir. Bunu takiben, deneklerden en az beğendikleri beş terkip seçmeleri ve bunları da birinciden beşinciye kadar dizmeleri istenmiş ve bu renk terkipleri de seriden çıkarıldıktan sonra deneklerden ikinci derecede beğendikleri beş terkibi seçmeleri istenerek, malzeme bitinceye kadar tecrübeye bu şekilde devam edilmiştir.

Bu tecrübelerden elde edilen neticeler, üçüncü seri tecrübelerde tatbik edilmiş olan usule göre, İkinci Seri Tecrübelerdeki terkiplerin frekans yüzdeleri nazarı itibara alınarak derecelenmiş sıralara göre tetkik edilmiştir. Son dört gruptaki terkiplerin yüzdesi aynı olduğundan bunların hepsine aynı derece verilmiş ve 7 dereceli bir seri elde edilmiştir. Tablo IVa ve Appendixteki Tablo IVb'de her iki gruptaki deneklerin ayrı ayrı terkiplerde ikinci seri neticelerden ne derece inhiraf ettikleri görülmektedir.

Tecrübelerin esas neticeleri Tablo IV de derece-farkı korelasyonuna göre hesaplanarak gösterilmiştir.

Bu tablodan da görüleceği veçhile, bu seri tecrübelerin, hem birinci hem ikinci grup deneklerle yapılan tekrarlarında, İkinci Seri Tecrübelerin neticeleriyle korelasyonunun son derece yüksek olduğu, ve Fisher'in T- tablosuna göre probabiliten nisbetlerinin % 5 ilâ % 5'den biraz daha aşağıya düşerek, Üçüncü Seri Tecrübelerden de daha güvenilir neticeler verdiği görülmektedir.

Bu suretle, İkinci Seri Tecrübelerden elde edilmiş olan neticelerin, bu tecrübî şartlar altında güvenilir neticeler olduğu isbat edilmiş bulunmaktadır.

2 — Üçlü renk terkiplerinde renk yerleri üzerinde araştırma:

Bu Dördüncü Seri Tecrübelerin ilk kısmında, yukarıda da belirtilmiş olduğu gibi, evvelki tecrübelerin neticelerine dayanarak üçlü renk terkipleri hazırlanmış ve deneklerden tercih sırasına göre bunları dizmeleri istenmişti. Bu tecrübelerde kullanılmış bulunan malzeme daha evvelce deneklerin büyük bir çoğunluğu «Etek-Blüz-Eşarp» gibi oldukça müşahhas bir fikre bağlı olarak yapılmış buldukları terkiplerden

alınmış olduğundan, birbirine eklenme sıraları da mecburi olarak deneklerin verdikleri sıraya göre hazırlanmış bulunmaktaydı.

Schulte'nin üçlü renk terkipleriyle yapmış olduğu tecrübelerden mülhem olarak, mücerret olarak yapılan üçlü renk terkiplerinde renk yerlerinin tesirini araştırmak maksadiyle, bir seri tecrübe yapılmıştır. Bu tecrübeye onu kadın ve onu erkek olmak üzere 20 denek iştirak etmiş ve bir evvelki tecrübelerde kullanılan malzeme, birbirinden ayrılarak her gruptaki üç renk, bir arada deneklere verilerek, deneklerden o üç rengi en fazla hoşlarına giden bir sıraya yerleştirmeleri istenmiştir. Bu tecrübelerden elde edilen neticeler Tablo IVc de gösterilmektedir. Bu tabloda altları çizilmiş olan terkipler, Dördüncü Seri Tecrübelerde kullanılmış şekilde yapılan yerleştirmelerdir. Bu tablodan, «Etek-Blüz ve Eşarp» terkiplerinden elde edilen neticelerle hazırlanmış bulunan yerleştirmelerin, deneklerin mücerret olarak yaptıkları yerleştirmelerde, çoğu zaman en fazla frekansı göstermiş oldukları görülmektedir.

Mücerret üç renk verilerek deneklerden bunları en hoşlarına giden bir sırayla yerleştirmeleri istendiği zaman, en fazla frekans gösteren neticelerin muayyen bir nizam gözetilerek yapıldıkları müşahade edilmektedir, ve bu müşahadeler şu şekilde hülâsa edilebilir:

1 — Verilen üç renkten ikisi kısa dalgalı biri uzun dalgalı renk ise, uzun dalgalı renk ortaya yerleştirilmektedir.

2 — Verilen üç renkten ikisi uzun dalgalı biri kısa dalgalı ise, kısa dalgalı renk ortaya yerleştirilmektedir.

3 — Verilen üç renkten ikisi akromatik, biri kromatik ise, kromatik renk ortaya konulmaktadır.

4 — Verilen üç renkten biri akromatik ikisi kromatik ise akromatik renk ortaya konulmaktadır.

5 — Ton bakımından kromatik gradasyon yapan renkler ya en açık-tan koyuya doğru bir cihet takip edilerek yerleştirilmekte, yahutta ya en koyu veya en açık ortaya konularak yerleştirilmektedir.

6 — Üç akromatik renk ya açıklık gradasyonuna göre yahutta en açık veya en koyu ortaya konularak yerleştirilmektedir.

Bu tecrübelerden, üç renkle mücerret bir şekilde yapılan terkiplerde, o üç rengin tesadüfî bir sırayla yan yana konulmayıp, muayyen bir nizam gözetilerek yanyana konuldukları görülmektedir. «Etek-Blüz - Eşarp» terkibi gibi muayyen bir kullanışa dayanan terkiplerde sırasıyla eteği siyah, blüzü gri, eşarbu kırmızısı olarak seçen bir denek, bu üç

TABLE IV c
ÜÇLÜ RENK YERLEŞTİRMELERİNDEN ELDE EDİLEN NETİCELER

	10 E	10 K	Vasatı %		10 E	10 K	Vasatı %
1- $\frac{M_{10}+T_3+M_{11}}{T_3+M_{10}+M_{11}}$	6	2	40	11- $\frac{G_5+Si+G_2}{Si+G_5+G_2}$	2		10
$\frac{T_3+M_{11}+M_{10}}{T_3+M_{11}+M_{10}}$	2	6	40	$\frac{Si+G_2+G_5}{Si+G_2+G_5}$	6	4	50
	2	2	20		2	6	40
2- $\frac{Y_9+Kah_3+Kah_4}{Kah_3+Y_9+Kah_4}$	2	2	20	12- $\frac{G_6+G_2Si}{G_2+G_6+Si}$	3	7	50
$\frac{Kah_3+Kah_4+Y_9}{Kah_3+Kah_4+Y_9}$	6	6	60	$\frac{G_2+Si+G_6}{G_2+Si+G_6}$	5	3	45
	2	2	20		1		5
3- $\frac{M_{10}+Si+G_4}{Si+M_{10}+G_4}$	5	1	30	13- $\frac{Pur/6_1+G_3+G_2}{G_3+Pur/6_1+G_2}$	3	2	25
$\frac{Si+G_4+M_{10}}{Si+G_4+M_{10}}$	5	6	55	$\frac{G_3+G_2+Pur/6_1}{G_3+G_2+Pur/6_1}$	6	6	60
		3	15		1	2	15
4- $\frac{B+Si+K_1}{Si+B+K_1}$	1	1	10	14- $\frac{M_{13}+G_1+Si}{G_1+M_{13}+Si}$	1	5	30
$\frac{Si+K_1+B}{Si+K_1+B}$	2	6	45	$\frac{G_1+Si+M_{13}}{G_1+Si+M_{13}}$	9	5	70
	6	3	45				
5- $\frac{K_2+G_5+Kah_2}{G_5+K_2+Kah_2}$	4	5	45	15- $\frac{M_{12}+G_6+Pur/6}{G_6+M_{12}+Pur/6}$	6	4	50
$\frac{G_5+Kah_2+K_2}{G_5+Kah_2+K_2}$	6	3	45	$\frac{G_6+Pur/6+M_{12}}{G_6+Pur/6+M_{12}}$	2	5	35
		2	10		2	1	15
6- $\frac{S_4+G_2+S_4}{G_2+S_4+S_4}$	6	5	55	16- $\frac{G_6+P_1+P_3}{P_1+G_6+P_3}$	7	2	45
$\frac{G_2+S_4+S_4}{G_2+S_4+S_4}$	1	2	15	$\frac{P_1+P_3+G_6}{P_1+P_3+G_6}$	1	6	35
	3	3	30		2	2	20
7- $\frac{M_{11}+M_{12}+M_{13}}{M_{11}+M_{12}+M_{13}}$	2	1	15	17- $\frac{K_1+Si+M_{13}}{Si+K_1+M_{13}}$	5	5	50
$\frac{M_{12}+M_{13}+M_{11}}{M_{12}+M_{13}+M_{11}}$	1	2	15	$\frac{Si+M_{13}+K_1}{Si+M_{13}+K_1}$	4	2	30
	7	7	70		1	3	10
8- $\frac{S_1+S_2+S_5}{S_5+S_4+S_5}$	5	7	60	18- $\frac{K_1+G_2+Y_9}{G_2+K_1+Y_9}$	6	5	55
$\frac{S_5+S_4+S_5}{S_5+S_4+S_5}$	3	3	30	$\frac{G_2+Y_9+K_1}{G_2+Y_9+K_1}$	1		5
	2		10		3	5	40
9- $\frac{Y_8+G_1+K_1}{G_1+Y_8+K_1}$	4	5	45	19- $\frac{K_1+M_{13}+Y_9}{M_{13}+K_1+Y_9}$	2	1	15
$\frac{G_1+K_1+Y_8}{G_1+K_1+Y_8}$	5	1	30	$\frac{M_{13}+Y_9+K_1}{M_{13}+Y_9+K_1}$	3	6	45
	1	4	25		5	3	40
10- $\frac{B+Y_9+T_3}{Y_9+B+T_3}$	2	2	20	20- $\frac{M_{15}+Y_9+S_5}{Y_9+M_{13}+S_5}$	1	2	15
$\frac{Y_9+B+T_3}{Y_9+B+T_3}$	6	7	70	$\frac{Y_9+S_5+M_{13}}{Y_9+S_5+M_{13}}$	9	8	85
	1	1	10				

renk kendisine verilerek bundan en hoşuna giden bir terkip yapması istendiği zaman, kırmızıyı ortaya yerleştirmektedir.

Her iki halde de denegin şartları nazarı itibare alarak en güzel muvazaneyi temine çalıştığı âşikârdır. Bir objeye bağlı olmadan mücerret birer renk olarak kendisine verilen üç rengi en iyi bir şekilde yerleştirebilmek için, denegin o üç rengi bir bütün olarak kabul ettiği, ve bu bütünün içinde en değişik hususiyeti ortaya alarak, bunun iki yanına birbirini andıran hususiyetleri yerleştirerek bir muvazene teminine çalıştığı, Tablo IVc'den elde edilen neticelerden bâriz olarak görülmektedir.

4. Renklerle yapılan tecrübelerin hülâsa ve neticeleri

Basarı idrak sahasında yakışma ve uyma problemini tetkik maksadıyla yapılmış bulunan bu araştırmanın ilk kısmını, ikili ve üçlü renk terkipleri teşkii etmekte, tecrübelerin ilk kısımlarından elde edilmiş olan neticeler, ikinci kısımda değişik metotla tekrarlanmış bulunan araştırmalarla tekit edilmektedir.

Bu suretle, renklerle daha evvel tecrübeler yapmış bulunan araştırmacıların kanaatlerinin hilâfına olarak, renk yakıştırmalarında umumî bir tercih sisteminin mevcut bulunduğunu kabul etmek mümkün olabilmektedir.

İkili renk terkiplerinden elde edilmiş neticeler, bu çeşit yakıştırmalarda bilhassa bir kromatik ve bir akromatik renk kullanarak yapılmış açıklık kontrastının en makbul terkip olduğunu göstermekte, bunu takiben iki yakın kromatik renkle yapılmış olan ve gradasyona dayanan terkipler gelmektedir.

Üç renk kullanarak yapılmış olan terkiplerde de bu kaidelerin daha etraflı ve geniş bir şekilde tatbik edildikleri görülmektedir. Deneklerin, daha çok imkânlar karşısında, bu kaideleri birleştirecek daha enteresan yakıştırmalar yapmaları mümkün olmuştur. Birbirine yakın iki kromatik renk kullanarak ton kontrastı veya açıklık kontrastı bu kısımda en fazla rastlanan terkiplerdi.

Bu tecrübelerin neticesinde elde edilmiş bulunulan bu mumuî kaidelerin, günlük hayatta ne dereceye kadar tatbik edildikleri muhtelif müşahedelerle araştırılmıştır. Bu maksatla rastgele intihap edilmiş muhtelif kadm-moda mecmualarının sayfaları sırasıyla çevrilerek, buradaki renkli resimler arasından etek ve blüz için verilen örnekler tecrübedeki

terkiplerin tâbi tutulmuş olduğu tahlile tâbi tutulmuşlardır. 100 kadın modelinden, bu şekilde elde edilen neticelerin, tecrübe neticelerine son derece uydukları görülmektedir. Appendixteki Tablo Id'de görüleceği veçhile, mecmualardaki iki kromatik renkli terkiplerin yüzdesi, bir akromatik ve bir kromatik renkle yapılan terkiplerin yüzdesine, tecrübelerdekinden daha fazla yakınlaşmış bulunmakla beraber, neticelerin umumî seyri şayanı hayret derecede birbirine uymaktadır.

Bu müşahedeler sadece moda mecmualarına hasredilmemiş muhtelif iç dekorasyona ait kitaplar, âfişler, vitrinler de tetkik edilerek ve dekoratörlerle mülâkatlar yapılarak bu neticelerin günlük hayatta bilerek veya bilmeyerek yapılan yakıştırma kaidelerine bir hayli yaklaşıtları görülmüşdür.

Filhakika, son zamanlarda, renklerle tecrübeler yapmış bulunan bir kısım psikologlar da renk münasebetlerinde şahsî zevklerden ayrı umumî bir takım kaidelerin mevcut bulunduğunu ileri sürmektedirler. Eysenck⁵ ve St. George⁶ gibi araştırmacılar renk terkiplerinde tercih serilerinin mevcut bulunduğunu yaptıkları araştırmalar neticesinde kabul etmişlerdir. Eysenck Ostwaltın kromatik renkleriyle yapmış bulunduğu tecrübeleri neticesinde ton fasılları çoğaldıkça renk terkiplerinin daha fazla beğenildiklerini kabul etmiştir. Bu netice Cohn'un da kabul etmiş bulunduğu neticenin aynıdır.

G. W. Granger de⁷ son zamanlarda yapmış bulunduğu tecrübelerinde hem münferit renk tercihlerinde ve hem de renk terkiplerinde umumî bir tercih sisteminin mevcudiyetini kabul etmiş bulunmaktadır. Kendisi de, Eysenck'in kabul ettiği gibi, renk tonları arasındaki fasıla büyüdükçe terkiplerin daha fazla tercih edildiklerini, ve bu kaidenin münferit tonlara bağlı olmadan bütün renklere teşmil edilebileceğini kabul etmiştir.

Bu çalışmada da renk yakıştırılmalarında umumî bir takım sistemlerin mevcut olduğu, tecrübe neticelerinde kabul edilmektedir. Yalnız bu araştırmalardaki tecrübe şartları diğer psikologların şartlarından bir çok bakımlardan farklı bulunmaktadır. Bir kere, bu mevzuda tecrübe yapmış olan bütün psikologlar deneklerine muhtelif renk terkipleri takdim ederek bunların arasından en fazla beğendiklerini seçmelerini iste-

5 Eysenck, op. cit., ss. 94-102.

6 M.V. St. George, Color preferences of College students with reference to chromatic pull, learning, and association. *Americ. J. Psychol.*, 1938, 51, s. 716.

7 Granger, op. cit., ss. 21-35.

mişlerdir. Bu çalışmada ise bunun aksine olarak, deneklere renkli malzeme verilmiş, ve bunlardan kendilerinin terkipler yapmaları istenmiştir.

Bir diğer ayrılık noktası da, deneklere verilen malzemede akromatik ve kromatik renklerin hiç bir tefriğe tâbi tutulmadan kullanılmış bulunmasıdır. Siyah, beyaz ve gri psikoloji dilinde «renksiz renk» olarak isimlendirilse bile, günlük hayatta bir siyah blüz, en kırmızı bir blüz kadar renklidir.

Tecrübe şartlarındaki bu farklılık yüzünden, diğer araştırma neticelerinden farklı bazı değişiklikler olması tabii idi. Bu tecrübelerdeki terkiplerde de ton faslası büyük olan terkiplerin oldukça fazla bir frekans gösterdikleri müşahede edilmişti. Fakat buna rağmen, en büyük frekansa açıklık kontrastı gösteren terkiplerde rastlanılmaktaydı, ve tecrübe şartları bu şekilde terkipler yapmağa müsaitti. Yalnız, aralarında oldukça yüksek bir korelasyon göstermiş bulunan Birinci ve Üçüncü seri tecrübelerle, İkinci ve Dördüncü seri tecrübelerin terkip derecelerindeki inhiraf münhanileri çizildiği zaman, (Bak. Appendix: Tablo E ve Tablo F) bu münhanilerin en aşağı indikleri noktaların kromatik kontrast noktalarına düştüğünü müşahede etmek mümkün olmuştur. Ve bu mevzuda söz söylemiş bulunan bu birkaç araştırıcının kabul etmiş buldukları kaidenin, değişik şartlarla yapılan bu tecrübelerde, en fazla frekans göstermiş terkip olmamakla beraber, bir tecrübeden diğerine geçtikçe en az tahavvül göstermiş terkip bulunduğu bu neticelere dayanarak söylenebilir.

Şekillerle yapılmış olan tecrübelere geçmeden evvel, renk mevzuunu kendine meslek seçmiş ve senelerce renk ve armonisiyle uğraşmış bulunan Mr. Ralph M. Evans'ın New York'ta ICI 'm 1953 teki mutad toplantısında Renk İfadeleri⁸ hakkındaki tebliğinin son kısmında renk armonisine ait fikirlerinden bahsetmek her halde lüzumlu olacaktır. Mr. Evans, renklerin renk çarkındaki tuttuğu yerlere dayanarak dört nazari kanun ortaya atmış, bunlardan ilk ikisinin gradasyon ve kontrast prensibine dayanıp, üçüncüsünün ise renk çarkı içindeki her hangi eşkenarlı bir müsellesin tepelerine gelen üç renkle, ve en sonuncunun da yine renk çarkı içindeki karelerin dört köşesine gelebilecek renklerle yapılabileceğini bildirmiştir.

Senelerce renklerle haşır neşir bir renk mütehassısının nazari olarak ortaya attığı bu kaidelerin, renklerle doğrudan doğruya alâkası bulunmayan deneklerin yapmış oldukları terkiplerden elde edilen kaidele-re bir çok bakımlardan benzemesi oldukça enteresan bir neticedir.

8 R.M. Evans, *The Expressiveness of Color*, paper read at the 1953 Convention in New York.

K I S I M I I

ŞEKİLLERLE YAPILAN TECRÜBELER

1. Bu mevzu ile ilgili tecrübeler hakkında kısa bir tarihçe

Şekiller üzerindeki ilk sistemli araştırmalar, şekil güzelliğinin anahtarının altın kesitte bulunduğunu iddia eden Zeising'le⁹ başlamıştır. Zeising altın kesitin bir çizgi ikiye bölündüğü zaman, küçük parçasının büyük parçaya olan nisbetinin büyük parçanın bütün çizgiye olah nisbetiyle ifade edilebileceğini kabul etmişti. $\left(\frac{a}{b} = \frac{b}{a+b}\right)$ Zeising bu nisbetin tabiatta, heykeltraşide, mimaride ve resimlerdeki bütün güzelliklerde mevcut olduğunu, hem ufki hatların kesintilerinin nisbetlerinde ve hem de ufki hatların şakulî hatlara olan nisbetlerinde bulunduğunu ileri sürmüştür. Zeising'in nazariyesini ispat etmek maksadiyle, bir çok meşhur tabloların nisbetleri üzerindeki araştırmaları FECHNER'in nazarı dikkatini çekmiş ve aynı eserler üzerinde yaptığı şahsî araştırmalarıyla Zeising'in altın kesitinin tam mânasıyla bu tabloların nisbetlerinde mevcut olmadığını müşahede etmiştir. Fechner, bu meseleyi tetkik maksadiyle basit şekillerle bir takım tecrübeler tertiplemiştir. Bu tecrübelerde arkadaşlarına bir seri basit şekiller göstermekte ve her seri içinden en hoşlarına gideni seçmelerini istemekteydi. Kullandığı malzeme muhtelif mustatiller, haçlar, muhtelif nisbetlerde bölünmüş çizgiler, mustatil bir şekil içine yerleştirilmiş mustatiller, ve değişik nisbetlerde elipsler, noktaları muhtelif yüksekliklere yerleştirilmiş (i) lerden mürekkep bulunuyordu.

Bu tecrübeler neticesinde Fechner, en fazla frekans gösteren neticelerin altın kesit ve civarında bulunduğunu ve zevkine en güvendiği şahısların altın kesiti muhtevi şekilleri en fazla tercih ettiklerini, bu en iyi nisbetten inhirafın normal bir münhâni seyrini takip ederek, altın kesitin sağında ve solundaki uzaklıklar çoğaldıkça tercih frekansının azaldığını kabul etmiştir.

Fechner'in çalışmalarından yirmi sene sonra, WUNDT'un Leipzig'deki laboratuvarında bir talebe bulunan Amerikalı WITMER, Fechner'in

9 Chandler, op. cit., ss. 33-45.

tecrübelerini bir araya getirerek neşretmiş, bir çoklarını yeniden tekrarlamış, ve kendisi yeni bir takım tecrübeler yapmıştır.

Witmer bilhassa optikal illüzyonları nazarı itibara alarak Fechner'in metodlarını tekâmül ettirmiştir, ve malzemeyi Fechner'in yapmış olduğu gibi tesadüfi bir sırayla dizmeyip nisbetlerinin nazarı itibara alındığı bir nizam dahilinde dizerek deneklerine göstermiştir.

Witmer, umumiyetle deneklerinin had münasebetleri tercih etmediklerini ve görünüşte eşit nisbetlere sahip şekillerin en fazla tercih edildikleri ve bunların iki tarafında münhanilerin dik bir iniş gösterdiğini, altın kesit civarında ise inişin o kadar dik olmadığını tecrübeleri neticesinde kabul etmiştir.

ANGIER, Witmer'in çalışmalarını tetkik ederek, neticelerinin bir kısmına itiraz etmiş ve bir çizginin bir noktayla en hoş giden nisbette bölünmesinden mürekkep bir seri araştırma yapmıştır. Bu araştırmalarının neticesinde Angier bütün deneklerden elde edilen neticelerin vasatısının altın kesite yakın bir netice verdiğini göstermektedir. Mammafi, kendisi bu neticeyi hakikî bir netice olarak kabul etmemektedir. Çünkü en fazla frekant olan netice ne bu umumî vasatiye ne de altın kesit nisbetine bir yakınlık göstermektedir. Tecrübeler daha kaim veya daha kısa çizgilerle de tekrarlandığı zaman tecrübelerin neticelerinde büyük farklılaşmalar meydana gelmemiştir. Denekler sadece vasatilerde değil, aynı zamanda mümaresinin tecrübe üzerinde yapmış olduğu tesirler bakımından da farklılaşmalar göstermişlerdir.

Witmer'den onbeş sene sonra, LEGOWSKİ aşağı yukarı aynı şekilde bir seri tecrübeler tertip etmişti. Bu tecrübelerinde muhtelif nisbetlerde mustatiller, müsellesler, arklar, pencereyi andıran şekiller, muhtelif daire parçaları kullanmıştır. Şekiller beyaz kartonlara çizilmiş bir vaziyette deneklere veriliyor, ve deneklerden her seride en fazla hoşlarına gideni seçmesi isteniyordu. Tecrübelerin neticesinde, Legowski, şekiller muayyen bir tedaf uydandırdıkları zaman beğenildiklerini, ve nisbetlerde sadelik ve vuzuhun beğenilmeye büyük bir tesiri bulunduğunu kabul etti.

THORNDIKE; Fechner, Witmer ve Legowski'nin tecrübelerine mümasil yapmış bulunduğu uzun bir seri tecrübeyi 1917 senesinde neşretmiştir. Kolej talebeleriyle yaptığı bu tecrübelerinde bir seri mustatil, eşkenarlı müselles, haç, düz şakulî hatlar ve iki şakulî hattın aynı biçim mustatil üzerinde muhtelif şekilde yerleştirilmelerinden ibaret seriler kullanmış bulunuyordu. Deneklerinden her seriyi teşkil eden şekilleri

tercih sıralarına göre dizmelerini istemektedir. Tecrübe neticelerinin son derece dağınık bulunduğunu, ve aşağı yukarı her şeklin en yüksekten en aşağıya kadar bütün dereceleri almış olduğunu müşahade etmiştir. Mâmafih, bazı şekiller diğerlerine nisbeten daha fazla tercih edilmiş bulunmaktaydı. Meselâ, en geniş ve en dar mustatillere deneklerin yarısı tarafından aşağı değerler verilmiş bulunmakta, buna mukabil orta büyüklükteki dört mustatille ise, deneklerin yarısı tarafından yüksek değerler verilmekteydi. Çift çift verilen şakulî hatlarda ise, mesafe münasebetleri, ne kalabalıklık ne de boşluk hissi vermeyecek bir tarzda yerleştirildiği müddetçe beğenilmekte, ve uzaklık nisbetleri bir çok tahavvüller göstermekteydi.

Bir mustatil içine yerleştirilmiş şakulî hatlara gelince, ilk altı derecenin sağ ve sol simetri tarafından alındığı görülmektedir. En yüksek derece tıpkı bir resim çerçevesinde olduğu gibi sağ, sol, yukarı ve aşağıda aynı derecede mesafe bırakılarak yapılmış olan yerleştirmelere verilmiş bulunmaktaydı. En az beğenilen terkipler ise, bir birine yakın iki hattın ya sağa veya sola yerleştirilmiş bir tarzda yapılmış olanlardı.

Thorndike, bu tecrübeleri neticesinde ferdî tercihlerdeki geniş bir dağılımın mevcudiyetine işaret etmiş bulunmakla beraber, neticeleri Legowski'nin tecrübelerinde olduğu gibi itidal, basitlik, ve vuzuh gibi faktörlerin nisbeten basit olan şekillerin tercihinde tesirde bulunduğunu bir daha göstermiş bulunmaktadır.

Fechner'in, basit şekiller arasından en hoş gidenlerini kararlaştırma maksadiyle başlamış olduğu tecrübeler, o ve onu takip eden tecrübeler tarafından da kat'i neticeler vermeden yapılmış bulunmaktadır. Her şekil kategorisi arasından en fazla hoş gideni tesbit edilememiş, ferdî farklılaşmalar fazlasiyle nazarı dikkati çekmiş, altın kesit gibi formüllerin yetersizliği müşahade edilmiştir. Yalnız itidal, basitlik ve vuzuh gibi gayri vazih kriterler geçerliklerini muhafaza etmişlerdir.

Bu çalışmanın mevzuunu teşkil eden basarî idrak sahasındaki yakışma ve uyma problemini araştırma maksadiyle yapılmış bulunan tecrübelerin ikinci kısmını, basit şekiller kullanarak yapılmış olan tecrübeler teşkil etmekteydi. Yalnız, bundan evvel renklerle yapılmış olan tecrübelerde görüldüğü gibi, bu çalışmada şekil serileri arasından en hoş gideni araştırılmamış, muhtelif biçimde zeminler üzerinde muhtelif şekillerle deneklerin hoşlarına giden bir tarzda yaptıkları terkipler ve bu terkiplerdeki hususiyetler ayrı ayrı tetkik edilmiş bulunmaktadır.

2. Tecrübelerin tertibi

Bu tecrübelerde 1. renkli ve 2. renksiz şekiller malzeme olarak kullanılmış, ve tecrübeler, bu surette, iki seri teşkil etmiştir.

Birinci seri tecrübelerde kullanılan malzeme beyaz renkli 4 zemin şekli ile, bu zeminler üzerinde muhtelif terkipler yapmak için hazırlanmış bulunan siyah renkli 51 şekildi. Zemin olarak kullanılan dört şekil, mesahaları itibariyle bir birinin aşağı yukarı aynı büyüklükte olan ve beyaz kartonlardan hazırlanmış, kare, mustatil, eşit kenarlı müselles ve daireden müteşekkildi.

Bu zeminlerin üzerinde terkipler yapmak için kullanılan şekiller ise; içinde bu esas dört şeklin de mevcut olduğu, ve bir kısmının da bu dört şeklin çeşitli birleşimlerinden meydana gelmiş, her biçimde 3 muhtelif büyüklükte basit şekillerden mürekkep 15 gruptan teşekkül etmekteydi. Her gruptaki en büyük şekil dahi zeminler üzerinde rahatça terkipler yapılabilecek bir büyüklükte hazırlanmıştı. Zemin ve zemin üzerinde kullanılmış olan şekillerin biçimleri ve büyüklükleri Appendix'teki Tablo (G) de etraflı olarak gösterilmiştir.

İkinci seri tecrübelerde kullanılan malzemede biçimler Birinci seri tecrübelerinin aynı olup, bunlar, dördü esas ve dördü tâli olmak üzere sekizi kromatik, biri beyaz ve biri siyah olmak üzere ikisi akromatik renklerden müteşekkil onar tane olarak hazırlanmıştı. Böylece, bu ikinci seri tecrübelerde 15 gruptan müteşekkil 510 şekil kullanılmaktaydı. Bu renkli şekiller kartonlar üzerine Hering kâğıtları yapıştırılarak hazırlanmıştı (Appendixteki Tablo H) da bir gruba dahil olan muhtelif renkteki şekiller kullanılmış bulunan malzemeye bir misal olmak üzere gösterilmektedir.

Bu seri tecrübelerde zemin olarak kullanılan dört şekil ise orta açıklıkta gri renkli kartonlardan hazırlanmış bulunmaktaydı.

Her iki seri tecrübeye de, malzeme, gün ışığında, pencere yanında ve evvelce kullanılmış bulunan normal büyüklükteki masa üzerinde, önceden tecrübeci tarafından hazırlanmış ve en küçüğü en üstte kalmak şartile aynı biçimler üst üste yerleştirilmiş olarak, masa üzerinde bütün şekillerin yayılmış bir yay teşkil ettiği bir vaziyette deneklere gösterilmekteydi. Malzeme bütün deneklere aynı tertip dahilinde verilmiş, ve bu tertibin basit bir krokisi Tablo I (Appendix) de gösterilmiştir.

Denek tecrübe odasına alındıktan sonra, tecrübeci tarafından kendisine şöyle bir talimat verilmekteydi:

«Burada, her grubunda üç muhtelif büyüklüğü havi, 15 grup teşkil eden basit şekiller var. Bu şekillere iyice bakınız, ve öğrenmiye çalışınız. Şekilleri arzu ederseniz elinize alarak ta tetkik edebilirsiniz».

Denek bir müddet şekilleri tetkik ettikten, tecrübeciye tetkikinin tamamlandığını bildirdikten sonra,

«a.-(i) Bu şekiller arasından, sizce birlikte buldukları zaman hoş gidebilecek, gözünüze aykırı gelemeyecek bir çifti ayırınız. Burada pek çok şekil mevcut olduğundan, bu tarzda pek çok çiftler ayırmak mümkündür, fakat sizden sadece bir çift ayırmanız istenmiştir»

Netice tecrübeci tarafından kaydedildikten sonra, denekten,

(ii) birlikte buldukları zaman hoş gidebilecek bir grup 3 şekil

(iii) 4 şekil

(iv) 5 şekil

seçmesi istenmekteydi. Hiç bir zemin kullanmadan doğrudan doğruya masa üzerinde yapılan bu terkiplerden sonra, masanın üzerine evvelce hazırlanmış olan kare zemin olarak konulmakta ve deneye:

«b.-(i) şimdi bu kare içine, bu önünüzdeki şekiller arasından iki tanesini seçerek hoşunuza gidecek bir vaziyette yerleştiriniz. Bu şekillerle pek çok terkipler yapmak mümkündür, fakat sizden sadece bu kare üzerinde hoşunuza gidebilecek tek bir terkip yapmanız istenmektedir.»

Denegin yapmış olduğu terkip daha evvelce hazırlanmış bulunan not kâğıdına aynen çizilerek ve kenarlardan olan uzaklıkları kaydedilerek geçirildikten sonra denekten aynı zemin üzerinde

(ii) 3 şekille bir terkip

(iii) 4 şekille bir terkip

(iv) 5 şekille bir terkip

yapması istenmekteydi. Bundan sonra kare zemin masadan kaldırılmakta ve aynı tecrübe, aynı metod ve aynı sırayla **MUSTATİL** zemin üzerinde tekrarlanmakta ve bu da tamamlandıktan sonra aynı tecrübe sırasıyla **MÜSELLES** ve **DAIRE** zeminler üzerinde yapılmaktaydı.

Talimattan da anlaşılacağı veçhile, tercübenin muhtelif merhaleleri, bir evvelki merhale tamamlandıktan sonra deneklere verilmekteydi. Birinci kısım tecrübelerde olduğu gibi, deneklere bu tecrübelerde de doğru ve yanlış diye bir şeyin mevcut olmadığı ve tecrübelerin şahsiyet ve zekâ ile hiç bir alâkası bulunmadığı söylenmekte ve

* Kayıtların ne şekilde yapıldıklarını etraflıca göstermek için Appendix'e Tablo J örnek olarak konulmuştur.

tecrübelere hiç bir şekilde müdahale edilmemekteydi. Bu kısımdaki tecrübelerin her ikisi de ayrı ayrı ortalama olarak, beher denekle birer saat sürmekteydi.

Bu tecrübelerde de 20 si kadın ve 20 si erkek olmak üzere 40 denek kullanılmıştır. Bunlardan 36 sı Birinci kısımdaki tecrübelerle iştirak etmiş denekler bulunup, muhtelif sebeplerle bu tecrübelerle iştirak etmemiş olan 4 denegin yerine aynı şartları haiz 4 yeni denek yer almıştır.

3. T E C R Ü B E L E R

a) Birinci seri tecrübeler

Siyah renkli kartonlardan hazırlanmış 51 basit şekille, biri zemine bağlı olmadan, diğer dördü beyaz renkli basit zeminler üzerinde yapılmış olan terkipler tetkik edildiği zaman, bunlarda dört esas münasebetin mevcut bulunduğu görülmektedir:

1. Zeminle, zemin üzerinde konulan, küçük şekillerin biçim münasebeti: (B)
2. Küçük şekillerin birbiriyle olan biçim münasebeti: (F)
3. Küçük şekillerin birbirleriyle olan nisbet münasebeti: (P)
4. Küçük şekillerin zemin üzerindeki yerleştirilme münasebetleri: (A)

Bu dört esas grupta toplanabilen münasebetlerin, renk terkiplerinde olduğu gibi, muhtelif tarzlarda tezahür etikleri görülmektedir:

1. Zeminle küçük şekillerin biçim münasebetleri: (B)

a) Kontrast (K) —

Bu grubun içine zeminin zıttı olan biçimlerde yapılan terkipler girmektedir.

b) Gradasyon (g) —

Zeminin biçimine yakın olarak seçilmiş şekillerle yapılan terkipler, bu gruba girmektedir.

c) Aynılık (Sa) —

Zeminin biçimiyle aynı olan şekiller kullanarak yapılan terkiplerdir.

d) Karışık (Mix) —

Yukardaki bu üç hususiyetin bir arada kullanıldığı hallerdir.

(Appendixte Tablo K de hangi zeminler üzerinde hangi şekillerin K ve g olarak kabul edildikleri gösterilmektedir.)

2. **Küçük şekillerin birbiriyle olan biçim münasebeti: (F)**
- Kontrast (K) —**
Birbirinin biçim bakımından zıttı olan şekillerin beraber kullanılması.
 - Gradasyon (g) —**
Birbirine biçim bakımından yakın olan şekillerin birlikte kullanılması.
 - Aynılık (Sa) —**
Birbirinin aynı olan biçimlerin birlikte kullanılması.
 - Karışma (Mix) —**
Yukarda zikredilen üç hâlin birlikte kullanılması.
3. **Küçük şekillerin birbiriyle olan nisbet münasebetleri : (P)**
- Kontrast
 - Gradasyon
 - Aynılık
4. **Küçük şekillerin zemin üzerinde yerleştirilme münasebetleri: (A)**
- Bir hat takip ederek yapılan yerleştirmeler;
 - Ufkî simetri (Sh) —**
Soldan sağa ve sağdan sola ufki bir hat takip ederek yapılmış yerleştirmelerdir.
 - Şakulî simetri (Sv) —**
Yukardan aşağıya veya aşağıdan yukarıya doğru şakulî bir hat takip ederek yapılmış olan yerleştirmelerdir.
 - Diagonal simetri (Sd) —**
İğri bir hat üzerinde yapılmış yerleştirmelerdir.
 - Zemin üzerinde yayılmış bir şekilde yapılan yerleştirmeler;
 - Formal muvazene (Fb) —**
Zeminin ortasından başlamak üzere sağa sola ve yukarı aşağıya doğru birbiriyle aynı ağırlıktaki şekiller yerleştirilerek yapılan terkipler.
 - İnformal muvazene (İb) —**
Zeminin ortasından başlayarak, sağa sola, yukarı ve aşağıya biçim bakımından farklı fakat birbirini ağırlık bakımından muvazeleneliyecek bir tarzda şekillerin yerleştirilmesi;

(iii) Radyasyon (R) —

Merkezden başlayarak köşelere doğru yayılarak yapılmış olan terkipler, ve

(iv) Hiç bir nizam gözetmeden gelişi güzel yapılmış yerleştirmeler en son grubu teşkil etmekte (r), ve bu grup yerleştirmeleri çok az denek tarafından kullanılmış bulunmaktadır.

Muhtelif zeminler üzerinde şekillerle yapılmış olan terkiplerden elde edilen ilk neticeler Appendix'te Tablo V₁ den V₁₇ 'e kadar olan tablolardan görülebilmektedir. Bu tablolardan görüleceği veçhile, şekillerin zeminle olan biçim münasebeti, birbirleriyle olan biçim münasebeti, nisbetleri ve zemin üzerindeki yerleştirilmeleri gibi faktörler hep birlikte tetkik edildikleri zaman, bütün bu dört faktörün aynı tarzda meydana çıktıkları haller çok enderdir. Zeminden zemine terkip yapılacak şekil sayısına, ve denekten deneye geçtikçe bazan ufak, bazan büyük bir çok farklılaşmalar meydana çıkmaktadır.

Tablo V'de muhtelif zeminler üzerinde erkek ve kadın deneklerin yapmış olduğu terkiplerin sayıları dört faktör bir arada nazarı itibara alınmış olduğu vaziyette gösterilmektedir. Buradan, muhtelif zeminler üzerinde muhtelif sayıda şekillerle yapılmış olan bu terkiplerin 13/20 nisbetinden başlayarak 20/20 'ye kadar çıktığı görülmektedir. Yalnız zemin kullanmadan yapılmış olan terkiplerde, sadece şekillerin birbiriyle olan biçim ve nisbet faktörleri nazarı itibara alınmış olunabildiği için, burada terkip şekilleri bir hayli azalmıştır. Ayrıca, tablodan da görülmekte olduğu gibi, terkiplerde kullanılan şekil miktarı çoğaldıkça, terkip neveleri de o kadar fazlalaşmaktadır.

Appendix'teki Tablo V₁-17'e kadar olan tablolardaki terkiplerin birden fazla frekans gösterenleri, yine Appendix'teki Tablo Va'da gösterilmektedir. Buradan da açıkça görüleceği gibi, en büyük frekans 5/20 olup, diğer tekerrürlerin ekserisi zeminli terkiplerde ikidir. Zeminli terkiplerde bu nisbet 9/20'ye çıkmaktadır.

Appendix'teki Tablo Vb₁ den Tablo Vb₆ 'e kadar olan tablolarda terkiplerdeki muhtelif faktörler ayrı ayrı tetkik edildikleri zaman elde edilen neticeler gösterilmektedir. Bu tablolarda görülmekte olduğu gibi, muhtelif münasebetler kendi aralarında tetkik edildikleri zaman sayıları azalmakta, ve aralarında bir kısım terkipler bariz bir çoğunluk arz etmektedir. Appendix'teki Tablo Vc'de muhtelif faktörler ayrı ayrı tetkik edildikleri zaman en fazla frekans göstermiş olan münasebetler

TABLO V

RENKSİZ ŞEKİLLERLE YAPILAN TECRÜBELERDE ELDE EDİLEN TERKİP SAYILARI

Grup yekûnu	Kare		Müstahil		Grup yekûnu		Müselles		Grup yekûnu		Daire		Grup yekûnu		Zeminsiz		Grup yekûnu		
	20E	20K	20E	20K	20E	20K	20E	20K	20E	20K	E	K	E	K	E	K	E	K	
2	23	14	14	26	13	19	24	14	17	25	14	18	5	5	4	4	60	72	103
3	28	14	17	30	16	17	31	18	17	84	20	18	8	7	6	75	75	131	
4	30	18	16	32	19	17	33	18	18	30	17	18	10	8	8	80	77	135	
5	28	19	15	33	19	19	32	17	17	32	20	19	6	6	5	81	75	131	

frekans sayılarıyla birlikte gösterilmektedir. Buradan da görülmekte olduğu gibi, şekillerin üzerinde terkip yapıldıkları zeminle olan münasebetlerinde, kontrast (K) en bâriz hususiyet olarak göze çarpmaktadır.

İki şekilde muhtelif zeminler üzerinde yapılmış olan terkiplerde en fazla frekansı kontrast (K) ve onun yanı sıra kontrastla birlikte gradasyonun mevcut olduğu haller (Kg) gösterilmiştir.

Üç şekilde yapılan terkiplerde kontrast (K) ve bâriz bir kontrastla birlikte olan gradasyonlar (2Kg) en fazla frekans gösteren neticelerdir. Yalnız, kadın denekler müselles üzerinde yapmış oldukları terkiplerde kontrastla (K) birlikte, gradasyon (g) da aynı frekansı göstermiştir.

Dört şekilde yapılmış olan terkiplerde yine kontrast (K) ve kontrastla birlikte yapılan terkipler (3Kg) bir üstünlük sağlamış olmakla beraber, kadın deneklerin müselles ve daire üzerinde yaptıkları terkiplerde gradasyon (g) da kontrast (K) kadar frekans göstermektedir.

Beş şekilde yapılan terkiplerde yine en bâriz münasebet kontrast (K) olarak kalmaktadır. Yalnız, daire zemini üzerindeki terkipler en fazla frekansı, hem kadın hem erkek deneklerde, bütün terkip hallerinin birlikte kullanıldığı karışık (mix) münasebetlerde göstermektedir.

Yapılan terkiplerde şekillerin birbirleriyle olan münasebetlerinde en bâriz hususiyetin gradasyon (g) olduğu görülmektedir.

İki şekilde yapılan terkiplerde şekillerin birbiriyle olan münasebetlerinde en bâriz hususiyet gradasyon (g) olmakla beraber, bunun yanı sıra aynı şekillerin (Sa) birlikte kullanılmış olduğu görülmektedir. Yalnız, erkek deneklerin müselles zemin üzerinde yapmış oldukları terkiplerde kontrast (K), aynı (Sa) ve gradasyon (g) hallerinden biraz daha fazla bir frekans göstermektedir.

Üç şekilde yapılmış olan terkiplerde en fazla frekans gösteren münasebetler ya başlıbaşına gradasyon (g) veya gradasyonla birlikte meydana gelen kontrastlardır (2 Kg). Aynı şekillerde (Sa) yapılan terkiplerde bir hayli frekanttır.

Dört şekilde yapılmış bulunan terkiplerde gradasyonla birlikte kullanılan kontrastlarla (3gK), aynı şekillerle birlikte kullanılan gradasyonlar (3Sag) en fazla frekansı göstermektedirler.

Beş şekilde yapılmış bulunan terkiplerde de şekillerin birbiriyle olan biçim münasebetlerinde en bâriz hususiyet yine gradasyonun ağır bastığı terkiplerdedir, (4gK). Bunun yanı sıra, üç veya iki aynı şeklin beraber kullanılarak yapıldığı gradasyonlar (Sa₃₊₂g) veya her üç halin bir arada kullanıldığı terkipler (mix) gelmektedir.

Şekillerin birbirleriyle olan nisbet münasebetlerinde, bütün hallerde en bâriz hususiyetin gradasyon (g) olduğu Tablo V c'den açıkça görülmektedir.

Küçük şekillerin zemin üzerindeki yerleştirilme tarzları tetkik edildiği zaman, bunların en fazla frekansı şakulî bir hat takip eden simetri (Sv) ile, simetrik olmayan muvazenede informal balance) da göstermiş oldukları görülmektedir.

İki şekille yapılmış olan terkiplerde en fazla frekansa şakulî simetride (Sv) rastlanmaktadır. Yalnız, mustatil zemin üzerinde yaptıkları terkiplerde kadın denekler informal muvazaneyi (Ib) daha fazla kullanmışlardır.

Üç şekilde yapılmış olan terkiplerde en fazla frekansın yine umumiyetle, şakulî simetride (Sv) bulunduğu görülmektedir. Yalnız, erkek deneklerin kare zemin üzerinde yapmış oldukları terkiplerle, kadın deneklerin mustatil zemin üzerinde yapmış oldukları terkiplerle Informal muvazane (Ib) daha fazla frekans göstermektedir.

Dört şekille yapılmış olan terkiplerde en fazla frekans gösteren yerleştirme tarzının Informal balance (Ib) olduğu görülmektedir. Yalnız, kadın denekler müselles zemin üzerinde yapmış oldukları terkiplerde en fazla frekansı şakulî simetride (Sv) göstermektedirler.

Beş şekille yapılmış olan terkiplerde de en fazla frekansın yine Informal muvazane (Ib) de bulunduğu, ve bunu takiben bazı hallerde şakulî simetrisinin (Sv) bir hayli frekans gösterdiği görülmektedir. Burada da, yine kadın denekler müselles zemin üzerinde en fazla frekansı şakulî simetride (Sv) göstermekteydiler.

Bu suretle, bu çalışmanın İkinci Kısım tecrübelerinin ilk serisini teşkil eden renksiz küçük şekillerle muhtelif zeminler üzerinde yapılmış olan tecrübelerin neticeleri şu şekilde hülâsa edilebilmektedir:

1 — Küçük şekillerin zeminle olan münasebetinde en bâriz hususiyet kontrasttır. (K)

a) Kontrastın yanı sıra, bâriz bir kontrast terkiplerine gradasyonun da katıldığı terkipler bir hayli frekandır: Kg; 2Kg; 3Kg; 4Kg gibi.

b) Kadın denekler üç ve dört şekille müselles zemin üzerinde yaptıkları terkiplerde gradasyonu (g), Kontrast kadar çok kullanmışlardır.

c) Daire zemini üzerinde beş şekille yapılan terkiplerde hem kadın, hem erkek denekler en fazla karışık hususiyet arzeden (mix) terkipler yapmışlardır.

2 — Şekillerin birbirleriyle olan münasebetlerinde en bâriz hususiyet gradasyondur. (g)

a) Gradasyonla birlikte gradasyonun bâriz bulunduğu hafif kontrastlar, 2gK; 3gK; 4gK ile üç aynı şekilde bir yakın şekil kullanarak yapılmış terkipler: 2Sag; 3Sag; 4Sag veya 3+2 de bir hayli frekans göstermektedir.

b) Yalnız, erkek denekler müselles zemin üzerinde iki şekilde yapmış buldukları terkiplerde kontrastı (K), gradasyon (g) ve aynılığa (Sa) nisbeten biraz daha fazla kullanmışlardır.

3 — Şekillerin bir birleriyle olan nisbet münasebetlerinde en bâriz hususiyet gradasyondur (g).

4 — Şekillerin zemin üzerindeki yerleştirilmelerinde en bâriz hususiyetin şakulî simetri (Sv) ile Informal muvazenede (Ib) bulunduğu görülmektedir.

a) İki ve üç şekilde yapılmış olan terkiplerde, denekler daha ziyade şakulî simetri (Sv) kullanmışlardır.

b) Dört ve beş şekilde yapılmış olan terkiplerde denekler daha ziyade Informal muvazene (Ib) kullanmışlardır.

c) Yalnız, kadın denekler dört ve beş şekilde yaptıkları terkiplerde de müselles zemin üzerinde şakulî bir simetri gösteren yerleştirmelerde bulunmuşlar; iki ve üç şekilde mustatil zemin üzerinde yapmış buldukları terkiplerde ise informal muvazeneyi kullanmışlardır. Kadın deneklerin, bu hallerde umumî frekans gösteren halden bir miktar uzaklaşmış olmaları, bunların yapmış oldukları terkiplerde zemin şeklinin, yerleştirmişlerinin tarzına erkek deneklerden daha fazla tesirde bulunduğunu göstermektedir.

b) İkinci Seri Tecrübeler

Bir evvelki tecrübe serisinde kullanılmış bulunan 51 şeklin her biri, daha evvelce de belirtilmiş olduğu gibi, on muhtelif renkte hazırlanarak, bu ikinci seri tecrübelerin 510 basit şekilden müteşekkil malzemesini teşkil etmiş bulunuyordu. Zemin olarak kullanılmış bulunan şekiller ise gri renkte hazırlanmıştı.

Bu seri tecrübelerdeki bütün şartlar, talimat ve denekler bir evvelkinin aynı bulunmaktaydı. Tecrübe neticelerinin tetkikinde de bir evvelki seride kullanılmış bulunan usûl tatbik edilmiş, yalnız, şekiller renkli olduklarından, gayet tabii olarak, renk münasebetleri de beşinci bir faktör olarak bu seride tahlile tâbi tutulmuştur.

TABLO VI

RENKLİ ŞEKİLLERLE YAPILAN TECRÜBELERDE ELDE EDİLEN TERKİP SAYILARI

Grup Yekûnu	Kare		Müstatıl		Müselles		Daire		Zeminsiz		Grup Yekûnu						
	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K					
2	37	20	18	37	20	18	32	13	16	34	18	17	28	16	14	83	163
3	40	20	20	39	19	20	40	20	20	39	20	19	29	15	16	95	197
4	39	19	20	39	19	20	39	20	19	40	20	20	34	19	16	95	191
5	40	20	20	40	20	20	39	20	20	40	20	20	34	20	16	96	193

Bu münasebetlerin tetkiki Birinci Kısımdaki tecrübelerden elde edilmiş olan terkip tarzları nazarı itibara alınarak yapılmış bulunmaktadır.

Muhtelif zeminler üzerinde muhtelif sayılarda şekillerle yapılmış olan terkiplerden alınan ilk neticeler Appendix'te Tablo VI₁'den VI₁₇'e kadar olan tablolardan görülebilmektedir. Bu seri tablolardan, şekiller arasındaki münasebetler beş faktör bir arada nazarı itibara alındığı zaman tetkik edilince birbirine tamamen benzemeyen neticeler verdiği görülmektedir. Zeminden zemine geçtikçe ve tertipte kullanılan şekil sayıları değiştikçe bir çok farklılaşmalar meydana çıkmaktadır.

Tablo VI da muhtelif zeminler üzerinde deneklerin yapmış oldukları terkiplerin sayıları, bütün faktörler hep bir arada nazarı itibara alınmış bir vaziyette gösterilmektedir. Bu tablodan muhtelif sayıda muhtelif şekillerle yapılmış olan bu terkiplerin 14/20 nisbetinden 20/20 nisbetine kadar değiştiği görülmektedir. Beşinci bir münasebetin daha ilâve edilmiş bulunduğu bu seri tecrübelerde iki şekilden daha fazla şekille yapılmış bulunan terkipler bütün faktörlerle birlikte tetkik edilince mütenevvi neticeler alınmış bulunmaktadır.

Bu terkiplerde birden fazla frekans göstermiş bulunanlar Appendixteki Tablo VIa da gösterilmiş bulunmaktadır. Zeminsiz şekillerde en yüksek frekansın üç olarak görüldüğü bu tabloda, bir çok hallerde birden fazla frekansın mevcut olmadığı görülmektedir. Buna mukabil, bu terkiplerdeki muhtelif faktörler ayrı ayrı ele alınarak tetkike tâbi tutuldukları zaman, Birinci Seri Tecrübelerde olduğu gibi, bir kısım hallerin bâriz bir üstünlük gösterdiği görülmektedir. Appendix'teki Tablo VIc'de en fazla frekans göstermiş olan münasebetler frekans sayıları ile birlikte gösterilmektedir. Bu tablodan, **renkli şekillerin üzerinde terkip yapıldıkları zeminle münasebetinde en bâriz hususiyetin kontrast (K) olduğu göze çarpmaktadır.** İki şekilde yapılmış olan terkiplerde kontrastın (K) yanı sıra, kontrastla birlikte yapılan gradasyonlar (Kg) de görülmektedir. Yalnız, kadın denekler daire zemini üzerindeki terkiplerde gradasyon'u (g) daha fazla kullanmışlardır.

Üç şekille yapılmış olan terkiplerde yine kontrast (K) baskın bir münasebet olmakla beraber, müselles zemin üzerinde yapılmış olan terkiplerde hem kadın, hem erkek denekler gradasyon (g) tarzını daha fazla kullanmışlardır. Daire zemini üzerinde kadın denekler, yine, gradasyon (g) da daha fazla frekans göstermişlerdir.

Dört şekille yapılmış olan terkiplerde yine kontrast (K) en bâriz

neticedir. Yine müselles zemin üzerinde gradasyonun bâriz olduğu terkipler (3gK) her iki denek grubunda da biraz daha fazla frekans göstermektedir.

Beş şekille yapılan terkiplerde kontrast (K) yine bir üstünlük sağlamış bulunmakla beraber, müselles zemini üzerinde kadın denekler yine gradasyonun (3gK) biraz daha bâriz bulunduğu terkiplerde üstünlük göstermişlerdir.

Renkli şekillerin birbirleriyle olan biçim münasebetlerinde en bâriz hususiyetin aynılık (Sa) olduğu görülmektedir.

İki şekille yapılmış olan terkiplerde en fazla frekansa gradasyon (g) da rastlanmaktadır. Yalnız, erkek denekler mustatil zemin ile zeminsiz şekillerde en fazla frekansı Kontrast (K) ta göstermişlerdir.

Üç şekille yapılmış olan terkiplerde birbirinin aynı (Sa) olan şekiller en fazla kullanılmışlardır. Bunların yanı sıra, ya yalnız gradasyon (g), veya aynı şekillerle birlikte gradasyon (2Sag) bir hayli kullanılmış bulunmaktadır.

Dört şekille yapılmış bulunan terkiplerde de yine aynılık (Sa) en frekant münasebettir. Aynı şekillerle yapılan muhtelif terkiplerle (3SaK, 2SaK, 3Sag) birlikte bütün tarzların bir arada kullanılmış bulunduğu karışık (mix) hallere de rastlanmaktadır.

Beş şekille yapılmış bulunan terkiplerde ise aynılık (Sa) ile birlikte, karışık (mix) haller en fazla frekans göstermişlerdir.

Şekillerin birbirleriyle olan nisbet münasebetlerinde iki, üç ve dört şekille yapılmış olan terkiplerde en fazla gradasyon (g) kullanılmıştır. Beş şekille yapılan terkiplerde ise aynılık ile birlikte gradasyon (Sa₃₊₂g) en fazla frekansı göstermektedir.

Şekillerin zemin üzerindeki yerleştirilme tarzları tetkik edildiği zaman, iki şekille yapılmış olan terkiplerde şakulî simetrisinin (Sv) en fazla kullanıldığı görülmektedir. Yalnız, kadın denekler mustatil zemin üzerinde ufki simetri (Sh) ile daire üzerinde diyagonal simetriyi (Sd) en fazla kullanmışlardır.

Üç şekille yapılmış olan terkiplerde erkek denekler bütün zeminler üzerindeki yerleştirmelerinde en fazla şakulî simetriyi (Sv) nazarı itibara almışlardır. Kadın denekler ise, müsellesten maada diğer bütün zeminlerin üzerinde informal muvazeneyi (Ib), müselleste ise formal muvazeneyi (Fb) kullanmışlardır.

Dört şekille yapılmış olan terkiplerde kare zemin üzerinde kadın ve erkek denekler, ve mustatil zemin üzerinde kadın denekler informal muvazene (Ib) yi en fazla kullanmışlardır. Erkek denekler müselles ve daire zemini üzerinde en fazla şakulî simetriyi (Sv) kadın denekler ise müselles ve daire zemini üzerinde en fazla formal muvazeneyi (Fb) kullanmışlardır. (Fb) Formal muvazene mustatil zemin üzerinde erkek denekler tarafından da en fazla kullanılmış olan terkiptir.

Beş şekille yapılmış olan terkiplerde en fazla kullanılan tarz, bütün zeminler üzerinde informal balance olup (Ib), bunun yanı sıra şakulî simetri (Sv) gelmektedir.

Muhtelif zeminler üzerinde kullanılmış bulunan renkli şekillerin renk münasebetleri tetkik edildiği zaman, iki şekil kullanarak yapılmış olan terkiplerde en bâriz olarak açıklık kontrastı (AK) kullanılmıştır.

Üç şekil kullanarak yapılmış olan terkiplerde ise en fazla iki yakın renkle birlikte yapılan kontrastlar ($3C_{(K_1+g_2)}$) en frekans gösteren münasebetlerdir.

Dört şekil kullanarak yapılan terkiplerde ise, yukarıdaki formüle ilâveten açıklık kontrastı meydana getiren bir nötr renk ilâvesiyle yapılmış terkipler en fazla frekans göstermişlerdir. ($3C_{(K_1+g_2)}AK$).

Beş şekille yapılmış olan terkiplerde ise $2 \times 2(CKAK)$ ve $3C_{(K_1+g_2)}AK$ en fazla kullanılmış bulunmaktadır.

Bu suretle, renkli şekillerle yapılmış olan bu tecrübelerin neticele-ri şu şekilde hülâsa edilebilmektedir:

1 — Küçük renkli şekillerin zeminle olan münasebetinde en bâriz hususiyet kontrasttır (K).

a) Müselles zemini üzerinde erkek ve kadın denekler iki şekilden fazla şekille yapılan terkiplerde gradasyonu (g) daha fazla kullanmışlardır.

b. Kadın denekler, ayrıca, iki ve üç şekille daire zemini üzerinde yaptıkları terkiplerde gradasyon (g) kullanmışlardır.

2 — Renkli şekillerin birbiriyle olan biçim münasebetlerinde en bâriz hususiyetin aynılık (Sa) olduğu görülmektedir.

a. Aynı şekillerin yanı sıra, gradasyon (g) gösteren şekillerle birlikte aynı şekillerle yapılan terkiplere rastlanmaktadır. ($3Sag, 3SaK, 2Sag, 2SaK$) gibi,

b. Erkek denekler mustatil zemin ile zeminsiz olarak iki şekille yaptıkları terkiplerde en fazla frekansı kontrastta (K) göstermişlerdir.

3 — Şekillerin birbiriyle olan nisbet münasebetlerinde en bâriz hususiyet gradasyon (g) olarak görülmektedir.

a. Yalnız, beş şekille yapılan terkiplerde aynı olan şekillerle birlikte gradasyonlar daha çok kullanılmıştır. (Sa $_{3+2}$ g)

4 — Şekillerin zemin üzerindeki yerleştirilme tarzları tetkik edildiği zaman muayyen bir hat takip eden simetri (g) ile informal muvazenenin (Ib) en fazla kullanılan tarzlar olduğu görülmektedir.

a. Erkek deneklerin umumiyetle terkiplerinde şakulî simetriyi (Sv) kullanmış buldukları görülmüştür.

b. Kadın denekler ise terkiplerinde umumiyetle informal muvazene-yi (Ib) kullanmışlar, fakat erkek deneklerden farklı olarak terkip yaptıkları zeminin biçimine bağlı bir şekilde tarzlarını daha fazla değiştirmişlerdir. Meselâ, mustatil zemin üzerinde ufkî simetri (Sh), müselleste formal muvazene (Fb) kullanmak gibi.

5 — Şekillerin birbiriyle olan renk münasebetleri tetkik edildiği zaman, Birinci Kısımdaki tecrübelerde olduğu gibi, iki renkle yapılan terkiplerde bir kromatik ve bir akromatik renkle yapılan açıklık kontrastı (AK), ve üç veya daha fazla renkle yapılan terkiplerde ise iki yakın kromatik renkle birlikte bir kromatik kontrast renk kullanılarak yapılan terkipler ($3C_{(K_1+g_2)}$) en fazla rastlanmış olanlardır.

4. Hülâsa ve Neticeler

Basarî idrak sahasında yakışma ve uyma problemini tetkik maksadıyla yapılan bu çalışmadaki tecrübelerin üç kısımda toplandığı görülmektedir: Birinci kısımda, renkli kâğıt ve renkli kumaşlar kullanarak, deneklerden bu malzemeye muayyen şartlarda hoşlarına gidebilecek renk terkipleri yapmaları istenmekteydi. Tecrübelerin ikinci kısmında, basit biçimlerden mürekkep birtakım şekillerle muhtelif basit zeminler üzerinde hoş terkipler yapılması istenmekte, Üçüncü Kısımda ise, İkinci Kısımda kullanılmış bulunan basit biçimler, 10 muhtelif renkte hazırlanarak nötr renkli zeminler üzerinde terkipler yapılmaktaydı.

Birinci kısımdaki tecrübelerin neticeleri ve bu neticelerin bu mevzu-daki diğer bazı araştırmalarla mukayesesi o bahsin son kısmında etraf-lıca anlatılmıştır. Yalnız, burada, bu tecrübelerin neticesinde renklerle hoş gidebilecek terkipler yapmaya çalışan, sanatla doğrudan doğruya ilişkisi olmayan şahısların, bu terkiplerde en fazla kullandıkları hususiyetin kontrast olduğunu söyleyebiliriz. Bu kontrast, ekseriya ikili renk ter-

kiplerinde olduğu gibi açıklık kontrastı, veya bazı hallerde ton kontrastı olmaktadır. Kontrast kadar frekans göstermemekle beraber, ikili renk terkiplerinde oldukça sık rastlanan bir hususiyette ton gradasyonu idi. Fakat üçlü renk terkiplerinde denekler, bu iki hususiyeti birleştirmekte, ve yakın tonda iki rengi, kontrast tonda bir üçüncü renkle birlikte kullanarak, veya yakın tonda iki rengi kontrast açıklıkta bir akromatik renkle kullanarak son derece âhenkli terkipler meydana getirmektedirler.

Şekillerle yapılmış olan terkiplere gelince, burada muhtelif faktörleri nazarı itibara alarak tetkik etmek icap etmektedir. Bunlar; zemin olarak kullanılan şekille, bu zeminin üzerinde terkipler yapmak üzere kullanılmış küçük şekillerin biçim münasebetleri, küçük şekillerin birbiriyle olan biçim münasebetleri, küçük şekillerin birbiriyle olan nisbet münasebetleri, küçük şekillerin zemin üzerinde yerleştirilme tarzları, ve renkli şekillerde bunlara ilâveten, şekillerin renk münasebetleridir.

Zeminle, üzerinde kullanılan şekillerin biçim münasebetinde en mühim hususiyet kontrasttır. Renksiz ve renkli şekillerle yapılan bütün bu tecrübeler boyunca bu münasebet barizliğini muhafaza edegelmiştir. Renksiz şekillerin birbiriyle olan biçim ve nisbet münasebetlerinde ise, en fazla rastlanan hal gradasyondur. Birbirinin tamamıyla aynı olmayacak kadar farklı, fakat birbirini biçim bakımından andıran şekiller, yakın nisbetler dahilinde yanyana yakıştırılmakta ve bu suretle zeminle bâriz bir kontrast muhafaza edilebilmektedir. Renkli şekillerde ise, gradasyon yerini biçim bakımından aynı fakat renk bakımından ya açıklık veya ton kontrastı teşkil eden münasebetlere bırakmakta ve nisbetler burada da yakın bulunmaktadır.

Şekillerin yerleştirilme tarzlarına gelince; burada ise, muayyen bir hat boyunca (şakulî, ufkî, diyagonal) yapılan simetrilerin en fazla kullanılmış oldukları görülmektedir. Bunu takiben, asimetrik müvazener de, bilhassa kadın denekler tarafından, bir hayli kullanılmış bulunmaktadır.

Bu suretle hülâsa edilmiş olan bu araştırmaların neticelerini değerlendirmek için, basarî idrak sahasında ve bilhassa şekil idrakine dair en derin araştırmaları yapmış bulunan Gestalt ekolüne mensup psikologların bu mevzudaki fikirlerine bir göz atmak lüzumlu görülmektedir. Çünkü bu ekol sadece basarî idrak sahasındaki bilgimizin temelini atmakla kalmamış, daha ilk başından beri san'ata büyük bir yakınlık göstermiştir. Şekil, renk, ve ses dünyasından aldığımız idraklar arasında bizde en büyük zevkleri uyandıran san'at eserlerini yaratan sanatkarlar için, bir

bütünün bu bütünü teşkil eden parçaların toplamından daha fazla bir şey olduğu fikri, yeni bir fikir sayılamazdı. VON EHRENFELS, Gestalt nazariyesine adını verdirmiş olan yazısında, bir melodinin on iki değişik tonunu ayrı ayrı dinleyen on iki müşahidin tecrübelerinin toplamının o melodiye bir bütün olarak dinlemiş bulunan tek bir şahsın tecrübelerine tekabül edemeyeceğine işaret etmiştir.

Objelerin idrakinde bütünü teşkil eden parçalar organize edilerek mânalı bir biçime sokulmaktadır. Ve idrakî sahada bu organizasyonun temel prensibi şekillerle zeminlere dayanmakta ve zeminler üzerine yerleştirilmiş şekiller sarıh konturlara sahip bulunmaktadır. Gerçekten Gestaltçilerin şekil idrakinin ilk kanunlarından biri olarak kabul edilmiş buldukları zemin üzerinde yerleştirilmiş şekillerin sarıh bir kontura sahip olmaları icap ettiği fikri, kör olarak doğup sonradan ameliyatla gözleri açılmış şahıslarla yapılmış tecrübelerle de ispat edilmiştir. SENDEN, 1932'de katarakt ameliyatı geçirmiş olan 66 şahsa kare, mstatil, top ve saire gibi basit biçime sahip şeyler göstererek bunların ne olduklarını sormuş ve bu şahısların ilk anda elleriyle dokunmadan bu biçimleri isimlendiremediklerini, fakat hepsinin daima zemin üzerinde ve ondan ayrı olan bir şeklin mevcut olduğunu idrak edebildiğini görmüştür.

Bu çalışmadaki tecrübelerde, sanatla ilişiği olmıyan deneklerden muhtelif zeminler üzerinde muhtelif şekillerle göze hoş görünen terkipler yapmaları istendiği zaman, bunların derhal baş vurdukları münasebetin kontrast olarak meydana çıkması son derece enteresandır. Zeminin renginin beyaz, ve küçük şekillerin renkleri siyah olduğundan, bu zeminler üzerinde yerleştirilmiş herhangi bir şeklin idraki için lâzım gelen kesinlikte kontur zaten mevcut bulunuyordu. Fakat, bu idrak sahasına, ayrıca, yakışma meselesi ilâve edildiği zaman, denekler, zeminle üzerindeki şekillerin kontur münasebetlerini en hâd bir vaziyete götürmek lüzumunu hissetmişlerdir. Zemin üzerinde şekiller olarak idrak edilen objelerin, bu vetireyi meydana getirmeleri için, zeminden renk veya biçim bakımından bir farklılaşma göstererek, kontur teşkil etmeleri icap etmektedir, ve bunu hafif bir gradasyonla elde etmek mümkündür. Bu idrakin yakışan, hoş giden bir münasebet teşkil etmesi için lâzım gelen hususiyetin zeminle, şekil kontrastı olduğu, tecrübeler sonunda varılmış olan neticedir. Bu suretle, yakışmada kontrasta dayanan ve idrak edilebilmek için zeminin hususiyetlerinden gradasyon göstererek bir kontur meydana getirmesi icap eden şekillerin, idrakini ortadan kaldırmak için konturlarını yok ederek, şekli zemine uydurmak ve böyle-

ce zemin içinde kaybetmek mümkün görülmektedir. Hakikaten, tabiat-ta intibak hâdisesi, uymayla meydana gelmektedir. Vahşî hayvanlar, böcekler ve kuşlar bunun son derece tesirli misalini vermektedirler. Korumayıcı renkleri, biçimleri ve yapılarıyla böcekler üzerinde durdukları dallara aynen uymakta, ve kuşların içinde buldukları yuvada kaybolmaları mümkün olmaktadır. İçersine gizlenmiş şekilleri bulmak üzere hazırlanmış bilmeceleerde de konturu zemin şekline uydurarak, şekli zemin içinde, yok etme yoluna gidilmektedir.

Gestalt'çilerin nazariyesine göre, zemin üzerindeki şekillerin bir bütün teşkil ederek idrâk edilebilmeleri için, yakınlık, ayniyet, devamlılık, kapalılık gibi hususiyetlere sahip olmaları icap etmektedir. Gerçekten, yalnız salt idrak alanında değil, fakat bütün estetik sahalarda birleştirerek bütün teşkil etme ihtiyacı en temel prensibi teşkil etmektedir. Ve objeleri birleştirmek için de, zihin, yukarda zikredildiği şekilde, bunlar arasında münasebetler bulmaya çalışmaktadır. Bu araştırmayı teşkil eden tecrübelerdeki küçük şekillerin birbirleriyle olan münasebetlerinde en bâriz hususiyet gradasyon olarak görülmektedir. Birbirinden az farklarla ayrılan şekiller birlikte kullanılarak idrakî bakımdan zevk veren gruplar meydana getirmektedirler. Bu suretle, hem zeminle kontrast muhafaza edilebilmekte, hem de zahmet vermeden, kolaylıkla bir bütün teşkil edebilecek münasebetler tesis edilebilmektedir. Kullanılan malzemeye renk faktörü ilâve dildiği zaman, bu sefer zevk veren değişiklik, şekillerin biçimlerini sabit, renklerini kontrast tutarak elde edilebilmektedir.

Bu tecrübelerde zeminle kontrast ve kendi aralarında gradasyon teşkil eden şekillerin, bu zeminler üzerindeki yerleştirilmeleri tetkik edildiği zaman, bunların bilhassa simetriye dayanan bir nizam dahilinde tertip edildikleri görülmektedir. Sanat eserlerinde birliği teşkil eden en mühim âmilin muvazene ve nisbet olduğu malûmdur. Simetri ise insanların en ilk kullandıkları muvazene şeklidir. Primitif insanların bilhassa süs amacıyla yapmış oldukları eserlerde en fazla rastlanan muvazene simetridir. Çocuk resimlerinde de, müdahale edilmediği müddetçe, en fazla simetrinin kullanıldığı görülmektedir. Fakat muvazene sadece simetriyle elde edilemez. Muhtelif büyüklüklerde şekillerin merkezden yanlara doğru yerleştirilmelerinde nisbetleri ve yakınlıkları nazarı itibara alınarak muvazene temin etmek de mümkün olmaktadır.

Buradaki tecrübelerde, sanatla hiçbir ilişkileri olmayan denekler şekilleri hoşâ gidebilecek bir tarzda muvazeneleyebilmek için en fazla

simetriye müracaat etmiş bulunmaktaydılar. Fakat, simetriden ayrılan, ve daha geniş bir zevke ihtiyaç gösteren muvazeneleri de bir hayli kullanmışlar, bilhassa, kadın denekler, bu yerleştirme hususunda erkek deneklere nisbeten bâriz denilebilecek bir üstünlük göstermişlerdir. Herhalde, bunda şahsî alâkalarının rolü büyüktür.

Kısaca, bu suretle, bu çalışma neticesinde idrakî sahada yakışmanın kontrastla elde edildiğini, ve zemine gitgide yaklaşan gradasyonla nihayet idrakin ortadan kaybolmasının mümkün olabileceği görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- Chandler, A.R., *Beauty and Human Nature*. New York: Appleton-Century-Crofts, Inc., 1934, ss. 33-45; 72-91.
- Eysenck, H.J., "The General Factor in Aesthetic Judgments", *British Journal of Psychology*, 1940, 31, ss. 94-102.
- Evans, R.M., *The Expressiveness of Colour*, Paper Read at the 1953 Convention in New York.
- Granger, G.W., "An Experimental Study of Colour Harmony", *Journal of General Psychology*, 1955, 52, ss. 21-35.
- St. George, M.V., "Colour Preferences of College Students with Reference to Chromatic Pull, Learning, and Association", *American Journal of Psychology*, 1938, 51, ss. 716-718.
- Ishihara, *Tests for Colour-Blindness*. Tokyo, 1936.
- Munsell *Book of Colour*, Opposite Hues Edition, 1950.
- The British Colour Council Dictionary of Colours for Interior Decoration*, 1949.